

MILOSLAV NEVRLY KARPATSKÉ HRY

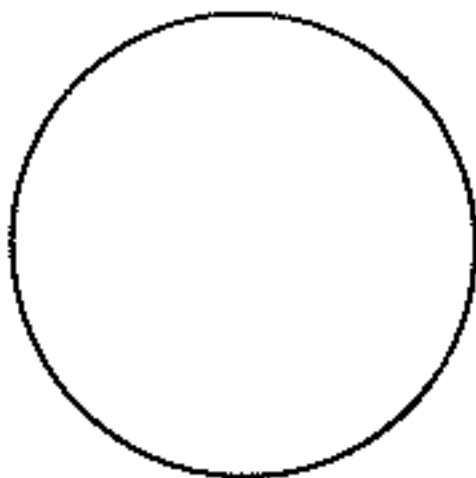
PRVNÍ BRATRSKÉ SLOVO

Indián toho neví možná mnoho, ale to, co ví, stojí za to, abychom se od něho naučili.

(Joe Hamann v knize Po stopách Divokého západu)

Začnu zdánlivě zdaleka, ale vytrvej, bratříčku, je to dobrá vlastnost.

Než začal kdysi indiánský náčelník a světec Dobré Štěstí, jehož jméno překládali před staletími španělští misionáři jako Bona Ventura, hovořit ke svým menším bratřím, k indiánským chlapcům, k tmavým hlavičkám, ze kterých chtěl udělat muže, oslovil je: "Naslouchejte a dejte se nadchnout!" Umlkl. Nejbližšímu chlapci položil ruku na vlasy a druhou opsal ve tmě kruh. Velký, ohromný kruh.

Oheň praskal a chlapci byli tiší jako říční mihulky. Tušili, že ve tmě, která obklopovala oheň, v kruhu, který se prostíral do všech stran a nikde nekončil, leží celý svět. Nic o něm dosud nevěděli, tím víc po něm toužili.

A Dobré Štěstí jim o něm začal vyprávět. Mluvil o travinách, kterými odnikud nikam pádí se hřměním zdivočelí koně. Byla tichá noc, ale chlapci přesto slyšeli daleká ržání. Mluvil o jezerech, do nichž padá jen stín horských štítů. Byla bezvětrná noc, ale chlapci cítili, jak vítr nese nad průzračnou jezerní vodou vůni lososů. Mluvil o pouštích, nad jejichž osaměním se vznášejí jen barevná mračna. Byla chladná noc, ale chlapci cítili, jak bílé pouštní slunce tiskne do úst chuť žízně, písku a svobody. Mluvil o propastech s oslnivými stěnami a temnými jícny, na jejichž nedohledných dnech se může ukrývat cokoli. Byla temná noc, ale chlapci viděli, jak lesklokřídlí orli plachtí ve slunci vysoko nad útesy. Mluvil o neko-nečných jezernatých lesích, jejichž rozloha byla pro ně nepředstavitelná. Přestože seděli okolo ohně, cítili, jak hebká je rysí srst a drsné pobřežní křoviny, jak nohy vážnou v chladných močálech. Takovou moc nad tmavými hlavičkami mělo slovo Dobrého Štěstí.

Naslouchali a nechali se nadchnout. Celý svět jim v tu chvíli patřil, toužili po něm. Nevyprávěl ale jen o světě a jeho krajích. Hovořil i o hrách osamělých lovců a poutníků, o tom, jak krásný je mrazivý den a stejně nádherná i jeho letní palčivost. Jak je dobré umět snášet hlad i být nasycen. Jak mnoho zdánlivě protichůdných věcí je krásných. Že je kupodivu stejně krásné, když se člověk narodí i když zemře. Že všechno v indiánské zemi je dobré a tomu, kdo se

naučí milovat dobro, všechny věci, i špatné, pomáhají k dobrému. Ale tady misionáři, kteří zapisovali slova Bona Ventury, zašli trochu daleko, na to byli indiánští chlapci mladí, příliš dychtiví. Tmavé hlavičky! Koně a trávy, ryby a jezera, poklady a orli a snad ještě písek a mraky, to bylo pro ně, tomu rozuměli. Konečně, proč ne, na všechno jednou dojde, až pomine čas proskakování, přijde jiný čas.

Nežije už Dobré Štěstí, ani ti, kterým po nocích vyprávěl o zemi a o hrách, které na ní mohou hrát, ale rodí se nové hlavičky, plavé, hnědé i černé a snad dosud nezemřela radost z prostých věcí a čistých indiánští chlaj lidech, čemko severních tunc které ležely křivolaký. Vy

yl mladý jako ích zvířatech, lo se v nich o ile byly kraje, alý, dokonce

Málo se smělo cestovat a bylo jisté, že nespátím tajgy, pouště, fjordy ani tmavovlasé dívky v době, kdy jsem o to celou bytostí stál. Nezbylo než se vydat do kruhu ojedinělého, křivolakého tvaru. Nepoznal jsem nekonečný světokruh do šířky, ale malý zeměkruh do hloubky. Byla to bezpochyby z nouze ctnost, ale byl to i neobyčejný kruh. Krásný! Chodil jsem v něm většinou, a také nejraději, sám. Vlastně napřed sám, pak s přáteli, potom s přítelkyněmi, nakonec zase sám. Pěšky.

Asi čtvrt století. Tisíce kilometrů: byl to podivuhodný kruh! Bylo v něm všechno pro tmavou hlavičku. Veletoky, velehory, vodopády, ledopády. Pasti na rysy i propasti s orly, s mnoha druhy orlů. Slané roviny, horké planiny. Hebké písčiny, stepní traviny, koně se na nich pásli. Jeseteří vody, luzní pralesy, komáři k nevydržení, mrtvá říční ramena a v nich - želvy! Hory, ze kterých nevidět dokola nic než hory. Nejčistší, nejosamělejší jezera. Skalní bludiště s rostlinami, jejichž vůně se nezapomínají a jejichž jména zpívají. Nekonečné bukové lesy východu, černí kanci jejich páni. Pusté rašeliny - na osamělou hlavičku z nich táhne teskná hrůza. Bahnité řeky s kolmými břehy, v nich hnízda vlh, nejpestřejších ptáků. Losi a lososi. Vlci a medvědi, divoké kočky. Domorodé dívky pod poloninami, slovům jejich písní nerozumíš, bratříčku, ale tančí-li, svírají se ti pěsti a v očích stojí slzy štěstí. Pastýři v kožiších, starověčně ovčích pastvin. Vichry! Dřevo na tisíce ohňů osamělých noclehů.

Prožil jsem v tom křivolakém kruhu všechno, o čem jsem se dočítal v knihách o dalekých krajích, všechno, po čem jsem toužil. Prožil jsem tam chvíle, které se mně zdály nejnádhernější, ale vím také, že mnoho lidí by si jich ani nevšimlo. Hlady, zimy, žízně a dobrodružství, které by jiní nepovažovali za nic zvláštního. Strachy a radosti, kterým by se smáli, ale které znávali

cestovatelé v mých knihách. Viděl jsem kraje, jejichž mír, čistotu, samotu a krásu si budu pamatovat celý život, a přesto lidé, kteří šli tehdy se mnou, ani nepozvedali oči, lhostejně je míjeli. Čert je vezmi, jejich škoda, chyběla jim duše dítěte!

Pak se ale cosi začalo dít s blaženou slovenskou zemí mého mládí. Zprvu nepozorovaně, ale později stále rychleji a víc v ní přibývalo zákazů, zápachů, tlusťochů, cizinců, asfaltů. Před třiceti lety jsem stanoval na konci Látané doliny v Roháčích, jídlo na celý měsíc jsem si přinesl na zádech ze Zuberce a za čtyři týdny nikdo neprošel deštivou dolinou. Dnes? Škoda slov! Uráželo mě skrývat se jako psanec v horách, v nichž jsem kdysi býval sám a nikomu škodu neudělal. Jako plaché zvíře jsem cítil: přišel čas táhnout o kus dále. Táhl jsem k východu po Karpatech a přišel do rumunské země! Zamiloval jsem si ji stejně slepě a nerozumně, jako se starý muž dokáže k posměchu všech zamilovat do mladé dívky. Vrátila mně ale starou radost, bratříčku! Nalezl jsem hory, na kterých dosud celé dny nepotkáš člověka, jejichž vody jsou sladké a lesy bezcestné a na jejichž pastvinách a skalách můžeš hrát dávné hry. Připomínala mně, jak vypadalo Slovensko, ta Horní země uherská, před mnoha lety. Tam v Sedmihradech čas dosud líně míjí za dlouhých uherských měsíců a o půlnoci nevidíš z hor jediné lidské světlo, jen černé lesy a nekonečné pláně. Teprve nyní přijde to hlavní! Chci ti vyprávět o některých rumunských horách i o hrách, které v nich dosud můžeš hrát. Ovšem - mnoho mně chybí do Dobrého Štěstí, nebeského učitele! Téměř všechno. Mám jen málo naděje, že dokážu, abys chvíli naslouchal, aby ses nadchl. Prostoje nutné se o to pokusit, vždyť každá země a každý čas mají svoje tmavé hlavičky, písčiny, orly a svobodu a noční ohně planou i v jiných světadílech.

Chtěl bych ti popsat, bratříčku, některé rumunské kraje jako pohádkové země, napůl skutečně a napůl stejně pravdivě, ale tak, jak je vidí děti: bez zbytečností, se zachováním tajemství. Krátce, na několika řádcích. Nebude to průvodce, na jaké jsi asi zvyklý, příručka, která by popisovala všechno, cesty, hotely, letopočty, barvy značek na stromech, jízdni řady, kde zahnout, kde zas jít rovně. Sta zbytečných věcí. Takové knihy nejsou nutné, většinou dokonce hubí fantazii a samostatnost a zabíjejí smysl putování a poznávání. Podstata je jinde. Čím svobodněji půjdeš, tím lépe. Víc zkusíš, víc prožiješ!

Musíš se ale smířit s tím, že možná ani v Rumunsku nenajdeš již všechno úplně stejné, jako jsem to viděl ještě před nedávnem já. I tam se leccos velmi rychle mění, pospěš si! Ale tak tomu bylo vždycky, každý věk si musí vytvořit svůj vzor krásy a divokosti přírody, i já jsem musel. Kdyby vstali z hrobů sta let mrtví domorodci z horních Uher, zaplakali by nad přírodou svého Slovenska, jak jsem ji - v její domnělé divokosti - poznal před lety já. Ta divokost by se jim zdála ubohá a chudá. Nenašli by v lesích divoké zubry. Já jsem zubry nepostrádal, byli vyhubeni dlouho před tím, než jsem se narodil, nepoznal jsem, jak nádherně temně asi duní zem, když běží. Postrádám ale opuštěnost Roháčské doliny, ta se během mého života změnila. A tak tomu bude i s tebou, bratříčku! Divokých věcí ubývá, ale i ty najdeš ještě mnoho krásného! Jen hry osamělých poutníků snad zůstávají dosud stejné. Popíšu ti některé z nich, za mých dávných lepších dnů mně působily radost!

Bratrské slovo končí. Opatrně, jako Indián, se plížím k tvému ohni, k tvému táboru. Chci ti něco říci, něco tě naučit a přitom nevím, proč to dělám, nepokazím-li něco, léta jsem to odkládal. Dokonce mě ani nenapadlo chtít měnit tvůj život, nezajímal jsem se o něj, zajímaly mne jenom trávy, které na planinách utíkaly před větrem. Žlutnoucí javory na horách a písčiny, které za večerů chladnou na březích vod, jsem měl raději než tebe. Osamělé noční ohně mně byly nade vše. Také hry jsem miloval, hry osamělých na cestě, divoký zpěv po lesích, při kterém jsem se zalykal radostí. A teď přicházím, a dokonce s obavami! Snad přicházím jen proto, že cítím z tvého ležení, z tvého tábora vůni nudy, ale i touhy. Prázdnoty a omrzlosti, ale i dobré vůle. Lenosti, ale i odhodlání. Závisti, ale také dychtivosti. Sem s tebou, hedvábný bratříčku, blaženější je dávat než brát! Ale nejdůležitější je probudit touhu. Otevřít oči. Nadchnout. To je nejtěžší úkol.

HRA NA POUTNÍKA S LEHKÝM SRDCEM

*Jediní lidé, kteří nikdy nezbloudí,
jsou tibetští a mongolští lámové,
kteří celý život bez ustání putují nesmírnými rozlohami vysoké Asie.
Jdou stále z místa na místo, a nemajíce domova, nemohou k němu
ztratit cestu a zbloudit,
nemajíce cíle, nemohou sejít z cesty a minout ho.
Jdou lehce, všude šťastni, všude svobodni.
(Lady Evelyn E. Sloocková, cestovatelka, 1881)*

Tvář mi žhne rozčilením, bratříčku, popsat první hru je nejdůležitější, ale i nejtěžší! Nezbytné. Bez jejího pochopení budou tvoje cesty marným plahočením a další čtení mařením času. Popsat hru na poutníka s lehkým srdcem, lehkými střevíci, lehkým rancem. Ranečkem. Nejkrásnější hru.

Je dobré začít hrát již v mládí. Ne v dětství, kdy bolí nohy a jedinou vzpomínkou na cesty je zmrzlinář, ale v mládí. V čase, kdy duše je otevřená a dychtivá. Svět jí prochází jako letní světlo kostelním oknem: barevně a jásavě. Trvale. Navždy. Duše je schopna okouzlení a kolena jsou ještě pružná. Tělo je kuň a duše jezdec a ve slunečním vichru nad nimi dosud neporazitelně vlaje korouhev lehkomyšlnosti!

Vídám občas i u nás takové poutníky. Mladé a krásné. Jasnohrivé štíhlé dívky se záplatami na kalhotách v podobě srdcí, obrácená srdce pak připomínají jejich zadečky. Vedle nich se klátí mladíci podobní princům Haraldům Krásnovlasým. Bezstarostní, dvoumetrovi, s pletenou brašnou na rameni. V ní nemají téměř nic. Pod paží deku a na bosých nohou sandály. Závidím jim jejich lehkost! Jdou. Kam? Kde budou spát a co budou jíst? Lehké duše! To jsou praví poutníci.

Ale nejen oni. I jiní poutníci chodí po zemi. Tisíce roků. Lidé je v různých dobách a různých světadílech nazývají různě. Tuláci, poutníci, pobudové, proroci, výletníci, vandráci, světci, luffáci, pocestní, darmošlapové, potulní kazatelé, krajánci, cestovatelé, turisté (žertovné slovo!), čundráci, objevitelé, trempové, lámové. Jdou z místa na místo. Nejoprávdovější nemají domov, ostatní se ho po čas putování vzdávají. Někteří se jim obdivují, jiní jimi pohrdají. Mohamedáni se za ně modlí, mohamedánům se přičí marné trmácení, litují cestovatele i jejich nohy unavené a rozedřené vyprahlými skalami. Sedí doma, za horkých odpolední spí, pokušují vodní dýmky, čaj pijí, slunečnicová semínka louskají. Proč ne? I to je krásné. Ale málo zasloužené, můj sametový bratříčku! Je nutné se napřed dny plahočit, čím déle, tím lip. Teprve pak dostane hloubku a smysl krása tichých odpolední, úplného spočinutí, kdy praskot slunečnic je jediným znamením času. Poutník, který kdysi vyšel z města Tarsu, říkal, že je dobré mnohé vyzkoušet a nejlepšího se přidržet. Nikde se nedá víc zakusit než na cestách bez domova. Dobré i zlé. Poznání je smyslem cest.

Zdalo by se, že dnes již není možno svobodně putovat. Že zmizela doba vandráků, krajánek, potulných mnichů a zarostly cesty ke stohům, podél mlýnských náhonů, do klášterních zahrad. Touha po volném tažení krajem ale zůstala, objevilo se cosi jiného. Zpitvořeného. Krásného i hrozného. Turistika. Samo to slovo znamená málo, je stejně bezobsažné jako slovo svět. TOUR - francouzsky cesta kolem něčeho, obejití, obeplutí, oblétnutí. Procházka i vycházka, projížďka i vyjížďka. Také věž, otáčka, obrat, kolo, obvod, objem, okruh, obrys, povaha, přičesek, pořadí, obratný kousek. Břicháč, pořez, tlouštíček. Mnoho významů, mnoho je i

touristik i turistů. Dlouhá řada od těch, na kterých leží duch tíže, mamonu a nesvobody, až po lehkonohe ptáčky.

Ty první nelituj. Svůj žernov si sami ještě platí: prodali svou neschopnost se o sebe postarat cestovním kancelářím. Nešťastníci! Trest si odpykávají ihned, jak to má být. Je s nimi létáno světem v kovových bednách a vteřiny je pohánějí od hotelu k letišti. Jiní cestují v plovoucích mořských bednách, nuznější si privoďují opruzeniny ve vedrem rozpálených autokarech. Jedno mají společné: vracejí se domů z nezasloužených cest velmi neosvěženi, s pocitem, jako by smíchali lahodnou snídani, oběd a večeři v jedné kádi a břechku naráz vypili. Odvážnější břicháči - turisté usedají do vlastních, většinou výbušnými a páchnoucími motory poháněných strojů. Duch tíže pak na nich sedí od začátku do konce. Hory nad nimi svítí ve slunci, lesy na úbočích se přealují ve vonných větrech jako mořské louky, ale mamě lákají, asphalt připoutává a stahuje k zemi. To nejsou praví poutníci, podřídili se hmotě. Pánové s tlustými lýtky a chlupatými podkolenkami patří již ke královské třídě turistů. Těžkých poutníků. S velkými batohy hřbetolamy procházejí přírodou, nezřídka i hornatou, velmi bytelně a zajištěně. Bydlí v chatách, srdnatější ve stanech stálých táborů. Milují spolky sobě rovných, hlaholí a společně loví turistické odznaky, plakety, diplomy, uznání. Jsou solí turistické země. Udržují poutnické povědomí, sčítají míle uchozené po ztuha naplánovaných trasách, jejich počty kamsi nesmyslně hlásí a lesy pomalovávají tisíce barevnými čtverečky, čím hustěji, tím lépe. Ti s nejchlupatějšími podkolenkami jsou i držitelé výkonnostních tříd, ano, i Mistry turistického sponu!

Přicházejí vodní turisté, cyklisté, horolezci. Nádherní poutníci, ale nemohou jít všude. Duch sice silně a volně vane, ale tělo je připoutáno k vodám a loďkám, silnicím a obručím, skalám a provazům. Nejsou lehcí, vím to, patřil jsem mezi ně. Cestovatelské, přírodovědecké a velehorské expedice již dnes nejsou putováním. Tuny železa, povinností, jídel a odpovědností znemožňují lehkost a radost. Mnoho druhů turistů jsem vynechal! Vždyť dosud platí slova staříckého Ireneae ze Smyrny, že "Bůh zajisté není tak chud, aby každému poutníkovi nemohl propůjčit jeho vlastní duši". Nalézt vlastní pojetí, smysl a radost.

A proto budu, bratříčku, psát jen o nejlehčích poutnících. O šlechtě, často zchudlé a divoké, mezi turisty. O ptácích mezi poutníky. O těch, kteří ještě dnes jsou schopni se vydat na cestu do neznámých hor a lesů jen s tím, co unesou, bez obav, jak skončí den a jaké budou příští. Putují ve slunci i dešti buď o samotě, nebo ve společenství, lehce, bez starostí. Chudoba - největší svoboda. Podávají si tak ruce s dávnými bratry, kteří v umbrijském slunci, thébských píscích nebo tibetských větrech chodili jen s čistou myslí, žebráckou miskou a provazem kolem beder. Je to prastaré vábení. Již před tisíciletími se pro něj vydávali lidé do pouští, nejsvobodnějších a nejchudších krajů. Staroegyptský papyrus říká, co je tam čekalo: "Poutník jde pouští a chléb a vodu si nese na rameni jako osel své břímě. Obrátle jeho zad jsou ohnuty a jeho nápojem je páchnoucí voda".

U nás nelze chodit do pouští, ti, o kterých budu psát, chodí do lesů a hor. Puťák, vandr, čundr, taková cesta může mít i jiná jména. Tlupa chlapců a dívek. Většinu krajů projdou jen jednou. Těžko říci, je-li to dobré nebo špatné, ale nerozmělnuje jim to první, nejostřejší dojem a nezažijí zklamání při návratu. Kam dojdou, tam ulehnou, kde se jim líbí, tam se zdrží. Co najdou, to snědí, stany většinou nenosí. Mnoho lidí by taková existenční nejistota hubila, ale jim prospívá. Nejistota uchovává duševní pružnost a jas. Nevědí dne ani hodiny, nemocemi málo trpí, zmoknou-li, uschnou, je to jednoduché. Jsou odkázáni sami na sebe a jejich pýchou je rovnováha mezi mnohadenní soběstačností a co nejlehčí tornou. Dodává to sebevědomí a poutníci se mohou odvážit i do odlehlých krajů, kam tíha a pohodlí, mlsnost a opatrnost jiné turisty nepustí. Obtížné je ale smířit soběstačnost s lehkostí, dlouho se tomu nutno učit! Je to ale nezbytné, protože jenom při lehké torně může duše opustit tělo a poletovat nad ním ve větru a v radosti, která je smyslem lehkých, dalekých cest. Komu není dána, nadarmo vláčí tělo po horských lesích! Duch nejlépe

létá po horách, když je ruksak tak lehký, že ho uneseš na jednom rameni. Toho je ale těžké dosáhnout. Hory jsou vysoké, lesy hluboké, k lidem daleko a tělo je neskromný kuň: ve dne musí jíst a v noci se chce zahřát.

Mnoho užitečných vlastností tříbí taková letní putování. Skromnost. Nezávislost. Vytrvalost. Překonání strachu, skleslosti těla i ducha. Úctu k zemi i domorodcům. Poznání kraje tak důkladné, jako když mravenec tykadly hmatá. Při putování se nádherně zpomalí čas, rozloží se na okamžiky, žiješ po tu dobu v jiných rozměrech. Z jedenácti měsíců roku si nepamatuješ ani desetinu toho, cos prožil za jediný měsíc letní cesty. Celoroční plytkosti a jejich trpasličí dny se propadají do studny zapomínání, ale plnost času několika letních týdnů putování zůstává, léta z tebe vyzáruje. Oněch jedenáct trpasličích měsíců není úplně zmarněných, lze je trávit nad mapami. Jako z čarovných ořechů z nich vyvstávají kraje, do kterých obrátíš kroky příští léto.

Tvář mi dosud žhne. Stále se mně zdá, že krásu lehkého putování popisují jen matně a vlažně. Že tě nenadchne blažená představa takové cesty. Zbývá poslední, nejvyšší karta. Víš, co je na lehkých cestách nejopojnější, bratříčku? Svoboda! Uchvacující proud svobody od sladkého jitrního nadechnutí, hlubokého, až slastně zabolí v klíčních jamkách, po večerní usínání, které zalehne bezvládné tělo jako teplé huňaté zvíře. Jen cesta ti dá svobodu, lehkonožý ptáčku.

Neznámé pohoří. Sedíš na holém hřebeni, pofukuje stříbrnými smilkami. Tchořím krokem se blíží karpatský večer. Tmavě a nepozorovaně. Tiše. Dokola pod tebou jen sedmihradské lesy, oko se nikde nezachytí. Z hor stékají zelené prameny hřbetů a hřbítků, samota je úplná. Jsou taková pohoří. Kam se vydáš? Nikde pro tebe není předem uchystáno lože, není objednáno jídlo. A přece se vždycky vyspíš a ani hlady nezahyneš. Na kterou stranu půjdeš? Můžeš jít kamkoli, jsi svobodný. Do severních dolin a odtud dál k říčním proudům, oblázkovým břehům Bukoviny. Nebo do jižních roklí a jimi daleko k pelyňkovým pastviskům valašských rovin. Nebo k východu až tam, kde hory už padají na moldavskou stranu. Všude to bude nádherné, takové, jaké si to uděláš. Máš strach z neznáma, ale i křišťálovou jistotu, že domov máš všude. Zabloudit nemůžeš, všechno nosíš s sebou, kam dojdeš, tam je tvůj cíl. Stříbrně pofukuje, oko se nikde nezachytí. Z cizích lesů vane chlad, kdesi v nich je tvoje dnešní lože, je tam i voda, které se napiješ. Všude čeká neznámé. Dlouho bys seděl ve smilce s kamenem pod zády, ale je nutno se rozhodnout, večer tmavne kožich. Vstaneš, jako zvíře chytáš vítr nozdrami. Pak přijde okamžik svobody, který nelze zaplatit, přiletí jako šíp. Náhle víš, kam půjdeš.

Neznámo před tebou, neznámo za tebou, vstříc ti běží jen tchoří tlapky noci. Sladká, nebeská vteřina svobody!

HRA NA KRALEVICE A KRÁLE

Spatřil jsem za svého života mnoho divokých a krásných krajů na pomezí Států a Kanady, které oko bělochovo do té doby nevidělo. Jako první bílá tvář jsem se sklonil k průzračným vodám Yellowstonekého jezera. Byly to nádherné okamžiky. Stály mne mnoho námahy, útrap, hladu, strádání, nebezpečí a zdraví, ale ničeho nelituji. Vzpomínám-li ale dnes jako poloslepý stařec na všechny své cesty, pak nejúžasnější byla dvoudenní výprava přes Dikobrazí údolí do lesů za farmou mého otce. Byl jsem třináctiletý jinoch a otec jen nerad svoloval. Nikdy od té doby jsem již nemusel překonávat takový strach ze samoty, dálky, neznáma jako tehdy, ale také žádné vítězství již nebylo cennější a štěstí a hrdost nad sebou samým větší, než když jsem po první osamělé noci popatřil z temene Jezevčího vrchu poprvé v životě na nekonečné lesy severu. (Jim Bridger, stopař a objevitel Dalekého západu, 1881)

Jsem rád, že tě ještě všechno očekává, šťastný bratříčku! Vždyť kdo se v mládí vydává na cesty, podobá se kralevici ze starých pohádek. Chlapec, příští král, jde do neznáma, do daleka. Putuje osaměle, sám neznámý, a hledá to, co jiní se hledat neodváží. Nevede ho baživá cílechtivost, velikášství či hrabivost ani černá ctižádost, jen tiché vědomí předurčení, daleká a jasná hvězda. Mnoho prožije a opět se vrátí, nečetl jsem ještě, že by se kralevic šťastně nenavrátil.

Takové první a nejkrásnější cesty začínají, když z dítěte vyroste chlapec, kralevic. Cíle chlapců jsou zdánlivě malé, Jezevčí vrch nad Dikobrazím údolím, ale pocit vítězství a slasti ze samostatnosti je dokonalý, nikdy později překonaný. V chlapeckých výpravách je jako před výbuchem vesmíru zhutněno a jako v nebekvítku zavinuto všechno, co dospělý věk již jen rozvíjí. Cesty dospělých jsou delší a okázalejší, ale kdo rozhodne, bratříčku, je-li cennější deset chlapeckých kilometrů nebo tisíc v dospělosti? Vždyť nejen jedinec, ale celé lidstvo stárne a musí si klást stále vzdálenější cíle, aby zakoušelo stejnou slast jako ve svém mládí. V minulém století stoupali do Alp pánové v lodenových havelocích, s plédy, lahvemi brandy a s žertovně okutými botami. Horolezci praví a nefalšovaní, riskovali zdravím a životem. Vylezli přešťastní tam, kam tě dnes, lhostejného a omrzelého, vyveze lanovka nebo auto. Dnešní horolezci, aby získali stejnou sebedůvěru a pocit výlučnosti, musí léta trénovat, omrzat a pak, s výzbrojí podobnou výzbroji kosmonautů, rachotit týdný v expedičních kamiónech na druhý konec zeměkoule do Himálaje, And, Pamíru. Kdysi plavba po Černém moři za zlatým rounem, dnes vystřelování neprodyšných těžkooděnců na Měsíc.

Chlapci to mají jednodušší. Jednou přijde den, kdy lidé v jejich okolí se jim náhle zdají bledí, uhrovatí a nesnesitelní. Je nutno vyrazit od nich pryč do čistších krajů, kde září daleká a pravá slunce! Takové cesty se nejjasněji otiskují do duše. Již nikdy později si z cest víc nezapamatuješ a necítíš větší dobytelskou pýchu. Měl jsem štěstí, že právě v té době jsem objevil a prošel všechna československá pohoří. Pěkně jedno po druhém, bez průvodců, většinou sám, jen s předválečnými vojenskými mapami. Chodil jsem Slovenskem a stoupal do karpatských hor jako chlapci z přímořských zemí vyplouvali do jižních moří. Ušel jsem jistě tisíce kilometrů, nepočítal jsem je, ale téměř každý z nich si pamatují: tam bývaly mé zlaté říše! Poznal jsem, že nejkrásnější věci prožije člověk jen v samotě a v tichu, bez péče rodičů,

kteřá sice zahání hlad a starosti, ale hubí radost a samostatnost. Učil jsem se také vytrvalosti, protože není nic horšího než kvůli dešti, únavě či chladu nebo ze strachu před hladem nebo osamělostí nedojít tam, kam si člověk předsevzal. Jdi stále dál, zítra již bude všechno lepší! Kdykoli jsem se obrátil s hořkým pocitem zády k cíli, vždy mě pak stálo mnohem víc času, peněz i útrap dojít tam příště, protože ještě nesnesitelnější než hlad a zima je nesklonit se k jezeru, jehož vody jsem si dlouhé měsíce před tím představoval. Pamatuj si, bratříčku, že bláto zmizí a hlad je zapomenut, ale chuť čiré jezerní vody zůstává v duši natrvalo. Nezapomeň, že ctí králeviců a conquistadorů je nadlidská vytrvalost. Jen houšť a větší kapky, opakuj si vždycky to krásné přísloví, a budeš-li již plakat, plač potichu.

Pozdější cesty v dospělosti jsou již jen odleskem dávných kralevicových poutí. Se smutkem nahlédneš, že nelze spatřit všechny hory a projít všechny poledníky a rovnoběžky. Ale nezahořkneš-li či nezmalomyslníš-li, není dospělost ztracená! Dokonce až tehdy získáš královské poznání, které je kralevicům odepřeno, že země je všude krásná. Že prožít krásný den lze i na zarostlých smetištích.

Možno bloudit lebedovými houštinami jako obr lesnatými horami. Spousty tajemství. Slunce i tam svítí na dobré i na zlé. Není již nutné prchat před bledými lidmi a ještě se tím pyšnit. Teprve v dospělosti se vlastně naučíš chodit krajem. Bezcílně a přitom vědouně se loudat, bez potu a pachtění. Nížiny, rybníky, humna, blátivé cesty, všechno jedno, všechno krásné. Jednou ročně, zjara jako rytíř Paleček, táhnu krajem. V kožené bundě, jen se spacím pytle. Nížinami, na které jsem v mládí neměl čas, kterými jsem pohrdal. Očistná slunečná lázeň po zimě, do nohou a zad se vrací síla. Ptáci volají nad lesy. Jdu pomalu, zlehka. Po jehličí posedávám, po úhorech polehávám. Na takové cestě mě napadá nejvíc myšlenek, je to každoroční duchovní obnova, jarní vytrubování. Bez zásob jídla, kam oči vedou. Bez urputnosti mládí, bez pýchy, zklamávajícího očekávání, jen s radostí. Mávám na lidi, jdu, jsem. S láskou procházím místa, která by se mnohým nezalíbila. V mládí bych o ně nezavadil. Okraje vsí, které mají daleko do severské čistoty. Vesnice podobné slovanským zádruhám, po zimě bláto, uvadlé merlíky, stařiny na nekosených tužebníkových mokřinách, rozvalené ploty, husince a neprořezané jabloně a pod nimi hnijící loňská jablka. Všechno se mi líbí. Vůně jara, syrovosti, hnoje, vůně, které mám rád. Lidé je dýchají již tisíce roků, přešly jim do krve, ve městech bydlí teprve několik set let. Jen v takových vesnicích nacházím ještě zbytky přirozené, penězi a turistikou neotrávené pospolitosti dobromyslných surovců, sedláků a selek. Zádruha - druh za druhem. I mléko dají, nocleh na seně nabídnou, brzy i tomu bude konec. Noci pak trávím na jarních cestách v bažantích zásypech. Bývá v nich sucho a po zimě dost jídla, před usnutím vybírám mezi plevami a ptačím trusem zrnka pšenice, sládnou v ústech, nejstarší jídlo. Také spím v srnčích krmelcích, za teplých nocí pod trnkou. Na půdách opuštěných rybářských bašt a u dobrých lidí, najdu-li je.

Jak je to daleko od mladých cest kraleviců do pustých hor, od touhy po jižních mořích! Znovu cítím, že člověk není stvořen, aby miloval jen jedinou věc. Že je schopen - je to dobré či záhubné, bratříčku? - milovat rozporné věci. Velehory i blátivá návsí, samotu nočního ohně i pralesní řev pivnic. Ticho jezerních břehů i pouťový ryk orchestrionu. Neochvějnou věrnost jedné ženě i nejbezuzdnější nemravnost, zpusťlost, rytí tlamou v blátě. Nepoddajnost dubu, který zemře v bouři, i ohebnost rákosu, který se před nezvládnutelným vichrem na čas skloní. Čistotu pouště i svinská zákoutí smetišť, evangelijní chudobu i peněz nepočítané. Arktidu i teplá moře, hadry i nádheru, nezřízené hodování i tvaroh s chlebem po zbytek života. Všechno nosíš v sobě, bratříčku!

Uzavírají se dvě hry, na krále i na kralevice. Měl bys vědět, že obě se dají nádherně hrát i v krásné rumunské zemi. Jako kralevic tam půjdeš tesknými horami, jejichž opuštěnost tě bude svírat, a neznámá slova pastýřů ti nerozjasní tvář. Bouře bude temně řvát, a nepostaráš-li se sám o sebe, nebude ti dobře. A jako král se budeš líně toulat stepními písčinami a tam, uprostřed roviny,

HRA NA JITŘNÍ RADOST

"Je nový den!" (Nejkrásnější výkřik)

Sluneční jitro je planoucí meč. Tisíc výrazů by mělo mít pro svou krásu: jeho úder tě přivede do ráje!

Nad planiny hor se vzneslo slunce. Jitřní plameňák. Letí. Tiché a zářící. Probudil ses, narodil ses. Začal nový den: v něm se odehraje všechno.

Jsi-li na cestách, spi za jasných nocí pod širým nebem. Jen tak se správně probudíš. Dřív, než vyjde slunce. Otevřeš oči a venku ještě - bledý úsvit. Spací pytel těžkne vlhkem. Ležíš v něm pevně uzavřen, oblit vlastním teplem. V trávách je dosud noční chlad a nebesa dávají rosu. Pohneš nohou a tělem proběhne mráz; lépe se nehýbat, tiše spočívat. Jen oči hledí k nebi dosud bledému. A náhle prožiješ stejnou vteřinu štěstí jako Eskymáci, když spatří na sklonku polární noci vysoko na černé obloze zářivě bílého ptáka. Prvního osamělého ptáka, který se po zimě vrací a letí: z jihu na sever! V eskymácké zemi je dosud tma a mráz a slunce ještě pod obzorem, ale zpod něj již vysílá paprsek světla měsíce nespátržený, týdny očekávaný a ozařuje jím zespondu hrud' letícího ptáka. První paprsek v temnotách! Bílý arktický pták tiše vesluje vzduchem, netuší, jaké zářící poselství nese, ale dole pod ním severní lidé jásají, křičí, skákají, řvou štěstím: slunce, život a teplo se vrací.

I ty, bratříčku, vidíš, jak nad severovýchodním obzorem vyvstane na bledém nebi zelenavý mrak. Mráček. Plyne osamoceně oblohou, široko daleko sám. Slunce dosud nevidět. Hle: záda jitřního mraku jsou dosud tmavá, ale hrud' již zářívá. Ten, jemuž ukazuje a vyrovnává nebeskou stezku, jej již ozařuje zpod obzoru svým jasem. Vrchází nový den, v něm se odehraje všechno. Také zemřít můžeš, noci se nedočkat. I spánek je krátká smrt. Ale nyní: nový den!

Když slunce vyjde, zmizí mrak v jas, rozplyne se. Ležíš stále uzavřen ve spacím pytli, jen chřípí vdechuje vzduch stále vonnější a oči hledí do dosud neoslepující záře. Usmíváš se štěstím: probudil ses a hned tě napadla tisíce roků stará věta indických Upanišad, že jediný je ten, který sídlí v člověku a který sídlí ve slunci. Tehdy je nejlépe zazpívat jitřní oslavnou a děkovnou píseň, písničku, umíš-li nějakou. A neumíš-li, můj bezbožný bratříčku, vymysli si ji, bude se ti ještě mnohokrát hodit.

Ze spacího pytle již stoupá pára, plamenný pták mává stále vřelejšími perutěmi a táhne z tebe rosnou vlhkost. Již se můžeš v pytli pohnout, lenivě rozvalit, mrazivý záchvěv již neprochází tělem. Nebesa dští stále větší vedro. Brzy se opět nesmíš pohnout, ne již kvůli chladu, ale horkem: pohneš-li se, zaleje tě v pytli dusné, mráкотné vedro. Slunce a dusno stoupají. Tehdy přijde svatá chvíle: ani vteřinu již není možné ležet ve spacím pytli. Vysoukáš se ven, ale ani tak nemožno ležet, nelze se svlékat postupně. Naráz ze sebe strhneš všechny noční hadry.

Nejkrásnější je, jsi-li na planinách sám. Ulehni na spací pytel nahý. Bezměrná úleva. Slunce zpívá, hedvábný vzduch ovívá, první přítelkyně mouchy na tebe usedají. Neodháněj je, zpívají ti, olizují tě, skýtáš jim rozkoš. Važ si toho, že někomu můžeš skýtat rozkoš, bratříčku, jednou budeš prstíčkem hrabat! Větrík, vítr se zvedá. Bratřík větrík. Vlahý, ale mouchy přesto odlétají. Nádherný neevropský pocit - ležet nahý na pastvinách. Vydán nebi. O mnoho nás připravují hadry, šaty, oděvy!

A nejsi-li na planinách sám, když jitro vyhrává na letní slunovrátek? Tím lépe, probudíš-li se vedle dívky se zářícíma očima a hebkým hříběcím chřípím. Možná, že právě ona ti za takového jitra rozžehne nad hlavou milostnou lampu, růžové světlo, které zazáří jen několikrát za život, někdy jen na vteřinu, někomu jednou, jinému nikdy, ale stojí za to trmácet se kvůli němu světem! Navždy si ho pamatuješ. Vesmír tehdy vytahuje kotvu. Nekonečná, vteřinová plavba. Mrazení v zádech, slzy štěstí. Tiché zvonění v hlavě, šumění, vyzvánění, růžové světlo při zavřených

víčkách. Úplnost, plnost všeho. Dotkneš se lehce dívky a přijde ta chvíle. Svět tone v růžovém světle. Loď blaženosti se houpá na slunečních vodách. Takové světlo, vždy neočekávaně a nevyvolatelně, může zasvítit i jinde, v nejhlubší klášterní samotě, na vrcholu velehory, na stupních vítězů před tisícíhlavými zástupy, nad dokončeným dílem, při zpěvu pastevce, když odplouvá mořská loď. Ale nejčastěji ho přinášejí dívky, vonné světloňošky. Vonné světlé nožky - hrají s nimi nejstarší, nejkrásnější hru.

Také milovat se je nejkrásnější ráno. Nejčistší. S dívkou s mořskými očima. Na planinách, vydání dychtivému slunci. Jako divocí koně. Hřívý vlají, rzáni, křiky se tam tratí. Snad to není hřích, nebyl jsem to já, kdo vdechl dívkám divokou vůni a dal jim horkou pokožku. Jediný je i ten, který sídlí v dívkách a který sídlí ve slunci. Za takových milostných jiter, kdy slunce tkví v modři jako planoucí hřeb, si myslívám, že je lepší se milovat jen jednou, jedenkrát v životě s divokou jižní princeznou a za trest zemřít, než tisíckrát objímat lenivého lemura. Že krásnější je jediný zářící rok života než padesát matných let. Že jediný planoucí den vydá za deset tisíc tmavých. O dnešek se starej, bratříčku, zítřek se postará sám o sebe! Ale ne vždycky si to myslívám, vždyť ne vždycky září horké slunce nad planinami.

Nejen ve slunci pod širým nebem dalekých cest je možno prožít nádherné jitra, můj životem omrzely bratříčku! I doma, za listopadových vichrů a kalných .chlazen vzchází nový den. Většina lidí, kupodivu, nenávidí jitra, nenávidí probuzení, znovuzrození. Netřeští radostí, ale plouží se sklesle domem a zrudně se bojí nového dne. Starci bez naděje. Vědí asi, jak den skončí, proto nenávidí jitra. A stačí málo, aby i jejich jitra zezlátlo a den byl stříbrný. Stačí udělat tři věci: zazpívat děkovnou píseň; vykoupat se ve studené vodě; zacvičit si; divoce zatancovat. Tři urážlivě snadné věci a změní se svět! Kalná myšlenka a ochablost zmizí a na jejich místo přiletí síla a s ní přiběhne veselá myšlenka, myš Lenka, myškalenka. Pouhé tři věci, píseň, voda a trochu námahy a jitra je jiné. Ale marné psaní, vím, že to nezkusíš, že se nezměníš, životem omrzely bratříčku!

Jdu pak ranní ulicí, rozhlédnu se: liduprázdno. Zatančím tedy jitřní taneček. Zatočím se radostí kolem dokola, zadupu, neumím nic lepšího - je nový den. Ještě liduprázdno. Zamečím proto jako kozlík. Hlasitě. Méééé! Pod jasanem dlouho močí starý prostatický ratlík, pozdravím ho co nejfrrrrancouzštěji: "Bon jour, mon ami, ca va?" Stále nádherně liduprázdno.

Jitřní zpěv, koupel, pohyb - pocit síly a zdraví. Nezdolnosti těla. Neporazitelnosti duše. Můžeš pak sedět bez pohnutí s rukama na stole, ale přesto cítíš, že jsi silný jako irbis, sněžný pardál, nejkrásnější zvíře. Svaly na zádech se ti samy napínají, a sevřeš-li ruku v pěst, žádná moc ti ji bez tvé vůle nerozevře. Sedíš nehnutě, jako když pardál číhá na horské ovce, připravený ke skoku a nabitý výbušnou silou, ale navenek nehybný. Leží na sněhu jako balvan. I ty sedíš klidně, ale z nitra ti sálá teplo a síla. Nádherný pocit. Celý svět ti v tu jitřní chvíli patří. Sedíš o samotě, nepatrný a bezvýznamný, nikdo o tobě neví a přesto: v takovém jitra ti patří zeměkoule!

HRA NA HVĚZDNÝ ŠIRÁK

*Můj stan, kterým vítr profukuje, jest líbeznější než nádherný zámek.
(Um-Jesid, matka šestého kalífy)*

Noci jsou úhelnými kameny cest, královskými hrami. Dny mohou být horké nebo deštivé, únavně dlouhé i podobné hedvábnému mžiknutí, veselé i jednotvárné, ale jejich překvapením čelí poutník v bdělém stavu. Avšak noci jde vstříc bezbranný, vydaný tmě, všemu. Když den za sebou zametá větrnou oháňkou a večer se blíží, zneklidním jako březí laň: je čas hledat bezpečí, čas jít spát. Prohlížím kraj jinýma očima, lesy dostávají před nocí novou tvář. Je-li večer vlahý, i lesy se zdají vlídné, kývají na mne. Suché lesní okraje se prostírají jako vábící dívky. Jdu-li ale za karpatského krupobití kalnými cizími horami, budí přednoční mlha ve dvoutisícimetrové výši strach. Čiší z ní nejistota, záhuba. Rád bych byl daleko odtud, u lidí, ve slunečním jitra, ale nelze si vybrat, je čas jít spát, čas hledat si dobrý nocleh. Neboj se ale, bázlivý bratříčku, vždycky jsem dosud spal, každé jitro se probudil. Čím méně s sebou na cestách nosím, tím víc jsem vydán noci a neznámu, tím krásnější a nezvyklejší noclehy.

Mám-li stan, jsem milionář, lhostejný, nevšímavý, sebejistý. Dojdu, kam se mi zlíbí, rozprostřu zelený palác, strach z noci zmizí. Je nutno dbát jen příkazu Prorokova, slov Mohamedových: "Napřed přivaž velblouda pevně ke stromu a teprve potom ho odevzdej do ochrany Boží." Vztyčím tedy pevně stan a nespolehám opovážlivě na milosrdenství noci. Bude dlouhá a je lépe spát, než v temnotách látat roztržené plátno, po planinách a vichrech shánět věci, kterým narostla větrná křídla, vylévat vodu ze spacího pytle. Teprve potom ulehnu.

Stany jsou jako dívky, každý voní jinak, všechny nádherně. Každý jinak propouští sluneční jas, jitra v nich mají rozličné barvy. Zvláštní - jsou lidé, kteří nikdy neusínali ve vzdušném paláci. Žebračkové!

Mám-li pouhou plachtu, jsem stále ještě boháčem. Plátno dva metry dlouhé, dva široké, malý a lehký raneček a nemusím se bát noci. Ležím pod plachtou a prožívám dvojí radost, štěstí boháče i štěstí štvance. Mám dům, ale i vítr a hvězdy. Mám sucho, ale za deště se nemusím ohlížet na trochu vody. Kapky - věc ve stanu s podlahou povážlivá - vsáknou do země, vyschnou, zmizí. Přestane pršet a hvězdy se znovu objeví. Povylezu zpod plachty jako chrostík z vodní rourky. Na obličej mi občas kápne z větví, ale kdo by toho dbal, tělo je v suchu a oči vzhlížejí k nočnímu nebi. Zvláštní - jsou lidé, kteří dosud neusínali s očima upřenýma k nebi. Veležebračkové!

Nakonec přijdou cesty, kdy nemám nic. Bez stanu, bez plachty se chystám na noc. Je špatné jít vstříc dlouhé, deštivé temnotě. Zrak proto těká po nebi, po mracích, po houštinách. Je to dobré, polední mračna se před večerem rozplynula, rozpustila se v blednoucí modři, zmizela, prudce se ochlazuje. Noc bude jasná a studená, ale chlad nevadí, brzy si na něj zvykám. Utěšuji se vzpomínkou na Tarase Bulbu, že noční mráz na Divokých polích rozjařuje kozácké kosti. Sundávám batoh, den je za mnou. Náhle je dost času. Polehávám, také zeměkoule dotančila svůj každodenní sluneční tanec, zakroužila před svou hvězdou, její tvář hasne; nadchází noc. Zvláštní - jsou lidé, kteří nemají batoh, kteří nemohou a neumějí nosit s sebou všechno, co potřebují k životu. Arcižebračkové!

Lámu smrkové větve pod spací pytel. Blahoslavené kraje, kde to mohu dělat bez výčitek svědomí, kde to mohu vůbec dělat. Lámu-li haluze v karpatských lesích, jako bych při milostné hře vytrhl hustohřívě dívce pár vlasů, jen jí to rozdivočí. Smrkové lože v řídkých českých lesích - škrubání posledních štětín starému muži.

Snáším před nocí dřevo, chystám "foc mare", velký rumunský oheň. Požehnané kraje, které ještě mají dost dřeva pro noční poutníky! Ohně by si zasloužily zvláštní kapitolu o nejkrásnější,

mihotavé noční hře. Jsou radostné a čisté, hodiny do nich mohu hledět, měl bych si je pamatovat jako milenky. Tiché ohně ze tří polen, u kterých jsem spal v Poloninách. Tajné strážní ohníky v lesních úzlabinách, skalních důlavách. Vonné ohně ze vzácných dřev v jihoslovenském krasu. Plápolavé ohně z borovic pod vápencovými stěnami Velké Fatry a pískovcovými převisy Děčínských stěn, které osvětlily a vyhrály kamenná přístřeší. Ohně z naplaveného dřeva na písčínách Tisy, vůně ryb, bahna, svobody a slaniny na vrbovém prutu, horký prach stád a roviny. Jasně ohně ze dřev bobřích hradů na polské Litvě, kdy do strmých opuštěných břehů hlubokých suwalských jezer bijí průzračné vody a nad hladinou se nese křik morčáků. Pastýřské ohně z jalovce, pěnišníku a kosodřeviny v sedmihradských Karpatech a makedonském Pirinu. Oheň a ovce - konejšivá, bezpečná vůně, tisíce roků jsme tak žili, několik let v kamenných zdech měst sladkou minulost nezažene. Usínám s pastýři u tichých stád, ovce pobekává ze sna, hlavou zatřepe, tiché zazvonění, pes olízne cizinci špinavou, slanou ruku. Ticho. Velké dobro se vymyká slovům, nedochválil bych se proto ohňů, nejstaršího dobra, které od věků zahání zvíře z člověka, strach z duše, chlad z těla. Nedohrál bych se nejmihotavějších ohňových her, krásných a přitom užitečných. Proto již ani slovo víc o nich, můj peřinomilný bratříčku! Ale až tebe omrzí peřiny a postele, naraz si do čela hvězdný širák! Kdo ví, pochází-li výraz spát pod širákem z obrozeneckých časů, kdy básníci usínali na cestách jen pod širokými klobouky, nebo připomíná-li širá noční nebe, pod nimiž uléhají poutníci od nejstarších dob. Ale až tebe omrzí svět, naraž si širák hluboko do čela! Ulehni pod měsíční skálu, ulehni na jižní úhor; půda je suchá a tvrdá, pod hlavou kořeně voní nízké zalehnuté rostliny. Zpěv krtonožek. Nad takovými noclehy stojí hvězdy nejjasněji a úplněk září jako okno tmavé lodi v Černém moři. Ležím na pláni a opakuji si jména souhvězdí, kdysi jsem je znal všechna a s radostí jsem se je učil, ale dnes vidím, že to není nutné. Také u hvězd - a nejen u nich - je dobré, a v mládí dokonce nezbytné, mnoho znát, ale ještě lepší je ve stán vědoucně zapomínat nedůležité vnější věci. Zůstane jen podstatné, co oživuje nitro. Jako na květinách a zvířatech nejsou nejdůležitější jejich jména, ani na hvězdách není podstatné, do jakých umělých obrazů je dávní lidé sestavili. Stačí jen pod nimi ležet, popásat myšlenky na zelených pastvinách, skutky nechat pít z čirých vod. Slova děkovné večerní písně létají jako stříbrné vlaštovky.

Abych tě neodradil od nočních cest, můj zimomřivý bratříčku, utěším tě - i jiné noclehy než pod širým nebem jsou nádherné! Pod širým nebem se často probouzím, zkoumám noční vánky a rozhlížím se po mracích. Také hlasy nočních ptáků mě budí, pod širým nebem spím lehce jako zvíře připravené na všechno, připravené hledat úkryt či útěk před lijákem, bouří, nebezpečím. Věz tedy, že nejlépe se usíná na seně, v suché trávě. Snad proto, že lidstvo pochází z teplých východních stepí. Jsme bratří koní. Do starého seníku padá měsíční světlo. Vzduchem se tence táhne lahodná vůně vonného tepla a čerstvé noci. Hlubina bezpečnosti. Položí-li ti někdo před usnutím teplou tlapku kolem krku, tím lip, mnohem lip, můj smyslný bratříčku. Seník: nejnádhernější spojení přírody a civilizace, trávy a důmyslu. Nepřekonatelný. Ležím unavený, najedený. Všechno, co se toho dne mělo stát, se stalo, je vykonáno. Poslední něžné říhnutí a tělem se rozleje plná a výsostná chuť odcházejícího dne, všech jeho dobrodiní. Vyvážená chuť česneku a čokolády. Dvě zdánlivě l protichůdné vůně se hedvábně spojily. Česnekoláda.

Ležím a naslouchám: netančí kdosi venku v šeru? Netančí, jen tráva utíká před i nočním větrem. Divné, že nevěřím v travní víly, vždyť všechno potřebné pro jejich l zrození a tanec je pod hvězdami vesmíru po ruce. Snad v ně nevěřím jen proto, že je oči nevidí, stejně jako je nemožné uvěřit bez přijímače v rozhlasové vlny, které i obcházejí zeměkouli a neslyšitelně burácejí i v tichém, měsíčním světlem zalitým seníku. Pak už jen spočívám bez myšlenek, zaléhává mne malátnost, těžká a teplá jako cín. Nelze již pohnout rukou, usínání je lehká smrt. Z lesů vešla do seníku noc, temná sestra času. Přilehla ke mně, přitiskla se, neudržím otevřené oči, mamě jí připomínám slova Prorokova, že modlitba je lepší než spánek. Směje se, má horké tělo, naplní

HRA NA ZELENOU PROPAST ČASU

Člověk jsi a ne Bůh, tělo jsi a ne anděl.

Kterak bys mohl vždycky v tomtéž stavu ctnosti zůstatí,

an s to nebyl ani anděl v nebi ani první člověk v ráji?

Já jsem, jenž smutné blahem potěšuji.

(Z třetí knihy rýnského cestovatele Tomáše Kempenského, 1379-1471)

Ten den musí přijít. Nečekaně, jako se objeví osamělá labuť nad severním obzorem. Vzácná a bělostná, pomalu mává křídly, daleko doletí. Den z jiných světů, bez tíhy času. Přijde tím jistěji, čím déle před tím pocítuji váhu času, pot, námahu. Dny plné tíhy času a uplývající síly jsou dny, kdy se pachtím. Davič čas a hřebčí síla mě pohánějí, musím vidět všechno, zlézám skalnaté svahy a brodím se vodami, zkoumám údolí, všechno zapisuji do paměti. Pachtím se po horách. Pocítuji při tom radost, ale není to radost tichá a vědoucí, ale prudká, zvířecí. Cítím, že za takových dravých dnů bych rád vyzkoušel v životě všechno: Okrást vlastního otce. Rozdat všechny peníze cikánům. Milovat se se čtyřmi dívkami najednou. Nechat si vytlouci zuby. Zabíjet velryby v jižních mořích, nohy si nechat umrznout na jezeře Athabasca. Utancovat se k smrti, dát se upálit za spásu všech lidí. Tisíce lákavých věcí. Dokonce, kdyby bylo možno vzkřísit mrtvolu, rád bych si jednou za život i někoho zabil. Zapíchnul. Místo toho - pachtím se po horách, tam utrácím životní sílu. Ale tohle tajemství ať zůstane mezi námi, můj hebkouchý bratříčku, to nejsou pravdy pro kdekterá ušiska!

Večer po takovém zvířecím dnu páchnu potem, únavou nemohu jíst, ani spánek dlouho nepřichází. Před lety jsem v Karpatech dokonce jednou nemohl udělat únavou ani krok. Hodiny jsem před tím stoupal bez jídla s těžkým batohem do prudkých svahů. Náhle jsem cítil, jak nohy olovnatí, mléčná kyselina zalila svaly, klesl jsem. Smával jsem se příběhům, jejichž hrdinové, ranění nebo vyčerpaní, se divadelně plazí k nedosažitelnému cíli, aby metr před ním navždy klesli. Onoho podvečera jsem se od nich nelišil. Ruksak mne zalehl, nebylo možno se pohnout, ležel jsem tak dlouho. Ale takové dny se nepodobají labutím nad severním obzorem.

Labutí dny jsou jiné, musím o nich vyprávět. Vzpomínám na jeden z nich ve Východních Karpatech. Byl jsem sám, za sebou jsem měl tři jásavé zvířecí dny plné únavy, při kterých jsem nespátřil ani člověka. Byl konec září a pastýři již sehnali stáda do údolí. Třetího večera jsem za tmy sešel z pastvin a přespal pod stromem. Ráno po třech slunečných dnech mlha a déšť. Otláčená záda, nevlídno, chlad. Štiplavý oheň, únava předchozích dnů, vlhký a lepkavý oděv. Pocit zuboženosti, byl bych nad sebou plakal. Bylo nutno jít dál, zbytek dovolené jsem měl přesně rozpočítán. Náhle na mne padla smrtelná únava, víc duševní než tělesná - další den se vláčel dál pro nicotné a jalové cíle! S rozpolceností ale nelze pokračovat v cestě, nerozhodnost zabíjí. Tupě jsem stál. Bytostně se mi nechtělo odejít, třásl jsem se chladem a nemohoucností. Tehdy jsem spatřil v mlžné pastvině černou chatř. Večer splynula s tmou. Nebo ji přes noc postavil duch? Jako Mohamed při svých viděních, ani já jsem nevěděl, kdo mne pokouší: dobrý nebo zlý duch? Přišel jsem blíž, seník byl otevřený. Pocítil jsem úlevu, bylo rozhodnuto. Spěch, lstivý druh, zmizel, labuť zakroužila nad horami.

Znovu jsem se převlékl do suchých nočních hadrů a zalezl se spacím pytle do nejtmašího kouta. Na střeše šuměl déšť, praděšť; nejsladší věc je slyšet déšť v suchém seně. První okamžik

štěstí a kolik jich toho dne na mne ještě čekalo! Nejprv pocit naprostého, úplného bezpečí, jako když o mne matka pečovala v horečnaté nemoci. Spolužáci byli ve škole, já bez obav ležel v nezvykle světlé ložnici, pohlcen horečkou a bezpečím. Barevné sny, které se jindy nezdály. Nic zlého se nemohlo přihodit.

I tady: dřevěné stěny, seno, tma, teplo a vůně se o mne mateřsky postaraly. Řeka času sladce plynula, její vody dostávaly nový rozměr. Ležel jsem minuty, hodiny, bez pohnutí, déšť šuměl, klesal jsem do vonné, zelené propasti. Kéž by i smrt byla tak bytostná - přechod do jiného stavu vědomí. Síla zmizela, pociťoval jsem jen nekonečnou touhu ležet. Tělo se poddalo podkladu. Pohnul jsem nohou, slastná únava, za okamžik jsem již nemohl pohnout ani prstem. Svalstvo v obličeji povolilo, zmizel stálý škleb a maska, které lidi stále provázejí, zvolna jsem se propadal do podvědomí. Tanuly v něm krásné obrazy, představy, ale neměl jsem sílu ani vůli je ztvárnit. Zápisník i tužka ležely na dosah, ale chyběla síla se jich dotknout. Nebylo možné zapsat myšlenky, které se kolem mne vznášely, a dát je přečíst ostatním lidem, aby i oni vzdáleně zakusili pravé štěstí a jistotu. Světecká radost nedovolila se pohnout a nicotně a nedokonale jezdit rukou po papíru. Snad později, až se tělu vrátí nechutná jalová čipernost a duši protivná hmyzí čilost, která člověka úporně a pudově pohání většinou od ničeho k ničemu. Hodiny mlčky mýjely, sytil jsem jimi prameny duše. Z takového labutího dne je nutno dlouho žít, kdo ví, kdy přiletí příště. Bez něj a bez samoty by duše vyschla, podobala by se Zarathuštrovým prázdným moučným pytlům: do smrti by se z ní sice prášilo, ale k užitku by to nebylo. Cítil jsem jasně v těch chvílích, jak většina věcí, které lidé dělají, které dělám i já za svých hmyzích časů, jsou pouhými hrami, náhražkami. Všechno je hra: zaměstnání, záliby, majetek, umění, moc. A lidé - důležité tvářičky. Jako děti. Napucánkové. Z hmotných věcí je nutné jen jídlo, teplo, sucho, všechno potřebné k životu je snadno dosažitelné.

Chvílemi jsem i spal, bdění a snění se prolínalo. To nebyla lenost, nečinnost. Byl to život, k němuž patří obojí: dny pachtění i dny spočívání. Tonul jsem v míru a nehybnosti a zároveň jasně vnímal, jak ve stejném okamžiku se ve vesmíru všechno odehrává. Ležím v tichu karpatského seníku a v touž vteřinu střelí kdesi jeden člověk druhého. Zástupy komusi naslouchají. Do oceánu klesá loď. Biliardy spermatozoidů oblévají tělesnou láskou zeměkouli. Tiší sobi táhnou tundrou. Babičky v Malajsku vyprávějí hnědouškům pohádky.

Nad horami přecházel den, seník byl tichý, i já byl tichý a nehybný, ale v obou vířil život, byli jsme součástí vesmírného dění, lásky, zániku. Slzy štěstí a vědoucnosti. Ležel jsem celý den bez jídla a pití, ve tmě a dešti a přesto - slzy štěstí. Můj starý přítel prý prožil okamžiky největšího štěstí za války v koncentračním táboře. Úplného. Věřil jsem tomu. Čím hlubší údolí, tím vyšší hora, čím větší beznaděj, tím oslnivější chvíle štěstí. Vděčnost za maličkost. Za všechno. Až zmizí ze světa velká bolest, zmizí s ní i velká radost. Zmizí hřích, zmizí odpuštění.

Bylo snad odpoledne, přestalo pršet. Seník se rozjasnil. Přes cíp louky přešla liška, lovila hraboše. Vyskočila všemi čtyřmi do výše, dopadla, zatřepala hlavou, odešla za seník. Vracel jsem se do světa, slunce mě do něj táhlo. Proniklo střechou mezi šindeli, zmizela nehybnost. V paprsku tančilo tisíce prachů, senných zrníček, život vířil a zlátnul. Vědy říkají: slunce je duše světa. Z pastvin stoupala vonná pára, slunce probouzelo milostné představy. Kéž se nesplní nejtajnější představy: zahubily by duši i tělo. Byl jsem téměř probuzen. Labutí den končil, hleděl jsem na večerní nebesa. Žlutavá, zelená, červená mračna táhla rychle od západu k východu. Většinou ostrovy. Kréta, Nová Guinea, Island. Také barevné obludy. Letěly oblohou, nahoře vanul víchř. Jak musel být čerstvý a chladný. Letět s ním! Svištět v něm! Jakou rychlostí bych v něm musel letět, aby mně bylo teplo? Vždyť přece, čím rychleji jedu z kopce na lyžích či na kole, tím větší chlad cítím. Přitom povětroň, který se řítí týmž vzduchem, shon. Jaká je rychlost, při níž se chlad i žár setkávají, vyrovnávají a vzduchoplavce oblévá jen čirá vlhlost?

Končila hra na zelené bezčasí. Přišla noc, labuť zmizela pod obzorem, den skončil. Požehnaný

HRA NA VONNOU PAMĚŤ

*Jsou tři nejkrásnější věci na světě, ale první z nich je vůně.
(Prorok Mohamed, 7. stol. po Kristu)*

Královská hra, bratříčku, nenarodil-li ses s ní, nenaučíš se jí. Ale máš-li ji, máš ji navždy. Neomylně. Vdechneš vůni, kterou jsi čtvrt století necítil, a rázem zazáří staré cesty, dávné dívky, zpráchnivělé sruby, říční břehy. Tak jasně, jako bys je před hodinou opustil. Paměť na vůně je nejjasnější, nejhlubší, nejzvěřetější. Snad ji mají jen neužiteční, naruživí lidé. Proti vůním jsou jiné vzpomínky, deníky, obrazy, sbírky z cest, jen matné a slepé. Ukryty kdesi v hlavě, v té kouli starých vůní, odpočívají pachy všech míst, které jsi prošel, vonné podrobnosti, které jsi už dávno zapomněl, a čekají na vítr, který je po desetiletích probudí. Čichej proto ke všemu, útlocitný bratříčku, a již nikdy nekrč nos a nevyřkni slovo zápach. Chceš-li, voní všechno, i nejděsnější smrady jsou vonné. Přivoníš, v chřípí zatrne, až do čela stoupá trnutí, navždy si zapamatuješ.

Na co si v mládí zvykneš, ve stáří ti voní. Králové by měli, lhostejno zda svou vůni či zápachem, parfémovat všem kojencům a dětem kaše, mléka, šaty, hračky. Získali by oddaný národ, celý úl by voněl stejně, miloval by vůni svého vladaře. Čichej proto ke všemu, bratříčku, nebudeš si pak nic ošklivit, je to důležité. Svět a lidé se ti předestřou do šíře, rozpadnou se na různé vůně. Je dobře, že každý člověk voní jinak, nesnesitelné je přehlušování vlastní vůně umělým zápachem. Všichni Američané páchnou stejně, po chemii, jedovatých vodách, které je zbavují jedi-nečnosti. Krásný je eskymácký polibek: muž a žena si k sobě přičichnou. Musí být nádherná a různorodá ta eskymácká vůně, sytá a hustá, když o běloších, nemytých lovcích a zálesácích říkají, že voní jako kytky, všichni stejně.

Přivoní si ke všemu. Je krásné, jak každá dívka jinak voní. Navždy máš v sobě ukrytou vůni jejích tajných míst, mléčnou vůni tisíců neviditelných vonných zvířátek. Nic není tak záhubného, jako ošklivit si vůni milenky. Vůně je nejdůležitější i pro manželství. Ještě po třiceti letech vzpomínám na univerzitní přednášky ze speciální zoologie profesora Komárka. Starý pán nás varoval před manželstvím s dívkou, jejíž vůně nám není příjemná, nevzrušuje. Zrak není důležitý. Krása zevšední a šerednost přestaneš vnímat. Sluch není rozhodující. Zvykneš si i na skřehotání. Hmat klame. Drsné láska chladí. Ale čich nelze oklamat. Co je nepříjemné první noc, je odporné až do smrti, nelze přivyknout.

Ale dost již o tom, bruslím po dalekých, tenkých ledech! Zpět k poutnickým hrám! Hra na vůně je pro cesty jako stvořená. Můžeš jí vyvolávat dávné kraje. Zapomněls, jak vypadalo Posázaví, když ti bylo devět let? Nevzpomínáš si, jak vyhlížela řeka, mamě doluješ v paměti? Stačí nechat zemřít v krabičce od zápalek tři žízaly a po dvou dnech krabičku otevřít. Z těžké, nezaměnitelné vůně (nazývej ji tak můj útlocitný bratříčku!) vyvstane červenový den před čtyřiceti lety. Náhle víš všechno. Měls červené kalhoty a nad řekou přeletěl bílý pták. Vrbiny se chvěly v proudu, nad hladinu skočila parma, v dálce volali voraři. Bylo ti líto žízal, které marně zhynuly zapomenuty v krabičce a nenaplnily svůj život lepší smrtí na háčku udice. Přičichneš a víš všechno: jak byla řeka široká a kameny kluzké. Po druhém břehu kdosi šel. Byl čas oběda a dokvétaly lípy. Vůně dehtu a ryb. Touha stát bos na plachetnici a plout daleko. Podivuhodné svědectví dávno mrtvých žízal, neza-hynuly tehdy zbytečně!

Přivoní proto na cestách ke všemu, bratříčku, prožiješ lepší život!

HRA NA DIAMANTOVÉ ZDRAVÍ

Pět věcí ti uchová tělesné a duševní zdraví.

Běh. Česnek. Čisté svědomí. Strídmost.

Pevná víra ve vlastní zdraví.

(Pastýř z náhorních planin etiopských)

Na cestách se připodobníš zvířeti: nemoc se tě nechytne. Co víc, držela-li tě před cestou, pustí tě, ztratí se v dálce, po prvním lijáku zůstane bezmocně ležet vedle cesty. Putování tě uzdraví. Zvláštní hra. Čím méně dbáš o zdraví, tím je diamantovější. Pevnějším. Týdny chodíš v mokrých šatech a botách a ani nudlička se ti u nosu nezatřpytí. V noci se třeseš zimou a ráno jsi čilý jako losos. Doma by tě to zahubilo, pozoroval by ses, sháněl kloktadla a masáže, stonal bys. Na cestách nemáš na nemoc čas, nedbáš jí a není. Možná, že jednou, až bude padat nebeská klec a začne tě svírat sladká boží tlapa, se všechno nedbání sečte, ale do té doby, sbohem lékárníčky, mýdla, ručníky, náplasti, vodičky proti zmijím, kapesníky, pilulky, klystýry. Bez nich dojdeš dál. Taková hra není hazardováním se zdravím. Naopak. Jsi-li daleko od lidí, jejich fáčů a léků, které budí zdánlivý pocit všemoci a neohrožitelnosti, chováš se opatrněji, ne tak lehkomyšlně, pudově spoléháš pouze na sebe. Jsi sám se svým zdravím, zlomíš-li si nohu, jsou daleko hojivé obvazy. Nastydnou-li ti z neznalosti nebo furiantství ledviny, nikdo tě nepolituje a nedonese léčivou bobuli. Važ si zdraví, ale neměj o něj strach. Potřebuješ ho k cestě, a proto ho máš. Víš, že nesmíš onemocnět a neonemocníš. Diamantová hra.

Zdraví se drží sestersky za pacičku s čistotou. Dobré služky, zlé paní. Jako je zbytečná přehnaná péče o zdraví, škodí i přílišná čistota, můj vymydlený bratříčku. Rozumná špína utužuje zdraví, kdo žije příliš čistounce, toho sklátí první nemoc. Abys získal odolnost, je dobré jíst občas z popelnice. Pít vodu z ovčích řek. Olizovat psy. Nevyhazovat chléb, který upadne na podlahu nádražní čekárny. Pak tě nic nezhubí. Vždyť čistota je relativní. Plynulá řada od smrtící čistoty zámořských dam, které si na cestách ze strachu před špinavou Evropou vystřikují desinfekcí i pokoje nejprepychovějších pařížských hotelů, po sibiřské Samojedy, kteří žijí v blátivých jurtech mezi hniječnými rybími vnitřnostmi a těší se pevnému zdraví. Já kdesi uprostřed. Samojed by mne nerozeznal od vyžehleného senátora, senátor by mne na konci prázdnin považoval za Samojeda. Čistota je věc kraje, zvyku, doby, výchovy. Bělošská civilizace není samospasitelná. Už jen barbarský zvyk ukládat si hleny a smrkance do vlastních kapes. Není nad to pěkně asijsky tlesknout smrkancem o kámen. Navždy odbyto, čistě. Pro zdraví a čistotu stačí málo. Před cestou si nech spravit zuby a ostříhej nehty. Na cestách hodně pij, pravidelně vyměšuj a nesedej rozpáleným zadkem na chladnou zem. Česnek a trochu alkoholu vyčistí nitro a vyženou nehodná zvířátka. Batoh nezatěžuj zbytečnostmi, čistotný bratříčku! Jedno mýdlo pro všechny, říční písek je téměř všude. Jeden zubní kartáček. Bez hřebenu. Bez ručníku. Bez zrcátka. Bez kapesníku. Bez holení, vousy svědí jen mezi osmým a devátým dnem. Bez náhradního prádla. Starodávne praní na teplých říčních balvanec v den, kdy košile ztuhne a začne se nesnesitelně mastně lepit k tělu, v den, kdy se začneš hnusit sám sobě. Táhne z tebe kozlí pižmo. V den, kdy se nelze neumýt. I tady platí: abys měl nádherný pocit čistoty a svěžesti, musíš být napřed špinavý, mastný a zpocený jako buvol. Čím víc, tím úlevnější koupel. Po ní zmizí svědivé pupínky, únava, opruzeniny, je to prosté.

Vzpomínám na nejkrásnější očistu v životě. Těžce pokousán blechami jsem dojel autostopem z nejvýchodnějšího Slovenska do Liptovského Svatého Mikuláše. Košili roztrženou do půli zad. Padal jsem vedrem, svěděním, únavou, zápachem. Tehdy jsem spatřil v postranní uličce

vývěsní štít městských lázní. Nedůvěryhodný domeček. Bláznivý nápad vykoupat se. Obstarožní komůrky s vanami, čisto. Mýdlo a vonná zelenkavá sůl. Napustil jsem horkou vodu. Vrchovatě. Šumění soli, bublinky. Naráz jsem se ponořil. Jako úder žhavou dýkou, neopakovatelné. Řval jsem. Sta bleších kousnutí začala pálit, nesmíme úlevně pálit. Jako při milování, kdy nerozlišíš bolest od rozkoše. Řval jsem tedy bolestí i rozkoší. Z těla odcházel pot ze Slánských hor, špína z Braniska, zápach z Potisí, blechy z Fričovců u Prešova. Jásavá malátnost, blaživé rozhřešení těla a špíny, vana je ohnivá zpovědnice.

Na náměstí jsem koupil tvaroh, česnek, novou košili - neslýchaný přepych. Za městem jsem se rozloučil s košilí stařenkou. Žlutou s černými pruhy, škoda jí, nerad vyhazuji staré věci. Chodila se mnou, na konci života již řid'oučká, léta. Jako by umřela babička. Veselejší myšlenky: čerstvý tvaroh s česnekem. Nebelahoda, diamantové jídlo. Pak jsem zastavil nákladák a jel k domovu. Stál jsem na korbě a zalykal se zdravím, čistotou, teplým vichrem. Za autem ze mne vanul letním Povážím vonný prapor česneku. Liptovský komitát, Chočské vrchy, všechno kolem tonulo v tom nádherném oblaku kovové vůně - byl to můj diamantový pozdrav Horní zemi uherské.

HRA NA HLAD

*Živí-li se člověk dlouho jen brusinkami, ztrácí všechnu sebedůvěru.
(Zápisky z dobývání Sibíře atamanem Jermakem a jeho kozáky v 16.
století.)*

Slyšíš to volání, mlsný bratříčku? Je to každoroční volání hladu. Z hor se opět plíží hladové letní vlčí týdny, čas, kdy budeš vděčně jíst to, co bys v dobách hojnosti nevzal do úst. Nestěžuj si, nevyj na letní měsíc, sám vkládáš hlavu do vlčí oprátky. Těšíš se, jak v ní obstojíš, a zároveň se bojíš. Svě mlsnosti se bojíš, ale jsi i rád, že se nepatrně připodobníš většině lidstva, splyneš s hladovějícími milióny, koutkem očka zahlédneš, co to znamená nežít v nadbytku. Jídlo na cestě je otázka života, bytí. Nemáš-li ho, nemůžeš dál. Pýcha cestovatele: nést jídlo na deset dní s sebou lehce na zádech. Dlouhá a smysluplná, ale také nesnadná hra. S normálními jídly v ní neobstojíš, jsou těžká, neskladná, kazí se a roztékají. V našich zemských šířkách nerozhodují při letních cestách mrazy, lijáky, dravá zvěř, mořské bouře, domorodci ani nemoci, ale jídlo. Na skutečném putovním táboře, třeba do rumunských Karpat, kde je k lidem daleko a obchody na dny vzdálené, je jídlo z hmotných věcí nejdůležitější. Vznáší se jako přízrak nad táborovými ohni i nad slunečnými pochody, stále se o něm mluví, všem tanou před očima doby příští hojnosti, den, kdy se opět přejedí. Těžko jim to vyvracet, jídlo je dar jako život. Doma je snadné a krásné tři dny hladovět, zkusil jsem to. Sedím u jasného okna, od konce druhého dne již nepociťuji hlad, jen sladce slábnu, zjasňuji se, duše přestává být bachratá a chtivá, půst osvobozuje, uvolňuje jiné, lepší síly. Mohu se pak mylně domnívat, že hmota, jídlo, smysly již nade mnou nemají vládu, že jsem jejich pán. Ale nikdo není zbaven tíhy smyslů, nevymaní se lehce z jejich objetí a když, pak upadne z jednoho do druhého. Co mně schází na mlsnosti, přebývá na smyslnosti. Ale hladovět tři dny na cestách je cosi jiného, záhubného. Potácím se pod batohem, tupě a bez radosti, v uších hučí, srdce buší, nohy se podlamují, proklínám chvíli, kdy jsem se vydal na cestu. Ale většinou to není tak zlé, vždycky zbývá cosi, co je možno sníst. Na dně ruksaku se na konci cesty ukrývá směs vlhkého cukru a žluklé slaniny, prach z ovesných vloček, slizký sýr a polévková kostka, kakao. Ojedinelá chuť. Uhnětu stěží požitelnou kouli a život je zachráněn, mohu být v horách o den déle. Okouzlovalo mne vždycky na starých cestopisech z krajů útrap a z dob hladů, na líčeních Eskymáků, Ňambikvárů a Tunguzů, co všechno se dá jíst a sníst. Všechno, téměř všechno. Jako chlapec jsem se proto také učil jíst všechno, nevybírat si, neošklivit si. Věřil jsem, že mě česká příroda uživí. Jedl jsem žížaly a rozeznával chrousty z dubů a javorů. Z javorů byli sladší. Dělal jsem i horší věci, ale nechal jsem toho, spolužačky se mě začaly štítit. Živ se v Evropě hmyzí říší - staneš se podivínem. Z těch časů mně zůstal zvyk ke všemu čichnout, všechno ochutnat a poznání, že cestovatele evropská příroda neuživí. Malý, příliš zabydlený světaď! Zvěř, ovoce, vejce, brambory, ryby, kukuřice, veverky, všechno komusi patří, hub se nenajím a rousnice na racčích vejcích a polévku z vodních vší si většina lidí oškliví. Začal jsem jíst běžnější jídla.

Na putováních jsem hrál vždy jinou jídelní hru, někdy z radosti, jindy z nutnosti. Pradávný týden v jižních Čechách - sedm dní o rohlíčích a šarlatové válečné marmeládě. Tehdy to byla nutnost. Jiný týden mnohem později - bílý jihoslovenský chléb, slanina, několik kapek slivovice. Tehdy velká radost, kapky smyly prach z duše. Jindy na Polaně sedm dní o salámu, který den po dni černal. Když byl nejčernější, onemocněl jsem. Salámovou nemoc zahnila až

hořká kořalka v Rimavské Sobotě. Cikánky po ní měly šaty pestřejší, zoubky stříbrnější. Ale pozor na alkohol, bratříčku, stačí ho málo, světcí ho vůbec nepotřebují. Znáš přece severské přísloví, že svatému Olafovi bylo bez kořalky tak krásně, jako je hříšnému námořníkovi s kořalkou?

To nejsou ale poutnická jídla na dlouhé cesty. Poutníkově jídlo musí být nejlehčí, proto nejsušší. Mouka, rýže, nudle. Tak přišly doby kaší, kukuřičných, krupičných, ječných. Léta placek ze sójové mouky. Ovesné roky. Rýžové měsíce. Nudlové týdny. Pohankové dny. K tomu sůl nebo cukr. Sušené meruňky, podobné průsvitným ouškům čínských princezen, se daly přikusovat ke všemu.

Jídla stačí vlastně málo, je zbytečné nosit víc, než je nutné. Večeři sníš za deset minut, na zádech ji neseš deset hodin. Neber s sebou chutná jídla. Nedobrá, stále stejná strava ti usnadní střídmost. Budeš jíst jenom z nutnosti, z hladu. Tak je to správné, nevydal ses na cestu kvůli jídlu. Strádání zapomeneš, budeš na ně později dokonce pyšný, hlad zmizí, radost z cesty, kterou bys, můj mlsný bratříčku, s nákladem dobrého a těžkého jídla nevykonal, ti zůstane. Krajinu si zapamatuješ, jídlo, dobré i špatné, zapomeneš. Nakonec ani o radost z něj nepřijdeš. Anděl hladu tě zastíní a pocítíš mocné nadblaho z vody a chleba. Vděčnost, na kterou v dobách sytosti zapomínáš. Když chleba chutná jako dort a voda jako víno - to jsou pravé chvíle! Tehdy budeš mít mnoho ze života! Budeš i nádherně zdravý, nezatloustlý, nepřekrmený. Odolný jako vlk. Poznáš také mnoho věcí. Česnek se dá přikusovat ke všemu. Sýr, konečný výsledek hnití mléka, se nikdy nepřejí. Slanina - jediný tuk, který se nevyleje. Po čajích z některých rostlin budeš muset v noci častěji ze stanu. Tvrdý chléb je možno rozbít kamenem a rozvařit. U pastýřů budeš jíst, co ti dají. Konzervy jsou nesmysl. Těžké, neskladné, plné vody, drahé, nezdravé, znečišťují les. Holubinky, jediný rod hub, jejichž jedlost lze poznat chutí: jsou-li za syrova sladké, nejsou jedovaté. Čím jednodušší jídlo, tím lahodnější. Poznáš sta věcí!

Když doma chystám jídlo na letní cestu, když důležitě počítám cukry, vážím hrozinky a odměřuji mléčný prach, vzpomenu na rumunského pastýře z pohon Godeanu. Stařečka. Za východu slunce vyháněl ovce na horu Gugu. Jídlo na celý den si nesl v ruce, hroudu kukuřičné kaše mamaligy. Nechutnou, studenou kouli, kterou by většina z nás nepozřela. I tak lze žít. Zastydím se, zatoužím projít Jižní Karpaty jen s hrstí mouky a trochu jídla z ruksaku uberu. I kdybych ubral ještě víc, stejně neumřu - nehyne se hlady tak rychle!

Když jsem jednou seděl u Georgijských jezer v Pirunu, nemel již co jíst a k lidem bylo daleko, vzpomínal jsem před usnutím na mnohem větší chudáky. Také na Huca Gabeta, francouzské misionáře, kteří na tom byli před stotřiceti lety o hodně hůř: "Dva roky jsme nepozřeli nic jiného než na dobytčím trusu pečené poloszrové placky z černé ječné mouky, které jsme zapíjeli slaným čajem se žluklým máslem, a i za to jsme museli být vděční. Bůh nám ale poskytoval sílu a radost ducha, a tak jsme s jeho pomocí ve zdraví prošli oněmi strašnými a pustými kraji Mongolska, Mandžurie, severní Číny a Tibetu."

Vzpomněl jsem na francouzské bratry, perutě složil, pokojně usnul.

HRA NA VLČÍ DECH, NA GAZELÍ NOHY

Slyš, můj miláček! Hle, on přichází!

Skáče po horách, přebíhá pahorky.

Podoben milý můj srně či jelínku.

(Píseň písní 2, 8-9)

Přijde den a zčerná ti svět. Špatný den, kdy máš jen jediné přání: stát před kulometem a s radostným očekáváním hledět do tmavého jícnu. Ratala, víc neuslyšíš, rychle, sladce a navždy s úlevou klesneš. Přijde jiný špatný den, máš jiné přání: bít na potkání lidi po masitých tlamách, křivých hubách, bez důvodu, jen tak, toho, kdo ti přijde pod ruku. To nejsou dobré dny a dobrá přání a sám sis je zavínil. Nezahrál sis včas hru na vlčí dech, na gazelí nohy.

Běhej proto po lesích jako vlk, skákej jako gazela po planinách. Usmíváš se, lenivý veletlustý bratříčku, příliš shovívavě na to, že nevíš čemu. Nic o bězích nevíš! Lesní běh ti zase postaví duši na nohy. A tělo? Na zlaté nožičky! Nejtěžší je začít. Nebát se únavy, výsměchu. Jen houšť a větší kapky - nejkrásnější zásada. Půl hodiny denně, stejně bys ji doma mátožně prolekoval, provzdychal. Ráno nebo večer, v zimě či v létě, za slunce i deště. Běh je králem dne, často tím jediným pořádným, co za celý den uděláš.

Začni zjara, vpodvečer, lehce oblečen, bez rýmy, nejlíp v lese, v lukách. Nebo kdekoli, ale v lese je běh nejkrásnější. Vzduch medově stéká ze strání, chladí. Běž lehce, nefunivě, uslyšíš tichý zpěv červenky. Krátí-li se dech, zpomal, ale nezastavuj se. Ze začátku běž pár set metrů, později dál a dál. Brzy poznáš, že pro méně než pět kilometrů nestojí za to se vydat do lesů. Běž třikrát, čtyřikrát, a běžel-lis správně - již nepřestaneš. Po lesním běhu je tělu bytostně odporná představa tabákového dýmu, čoudu, mrtvolného vzduchu. Teprve běh ukáže, jaký jed si lidé dobrovolně ukládají do plic. Kdyby jim jej někdo cpal do nitra násilím, soudili by se. Po běhu se jen stačí přiblížit ke kuřákovi a cítíš, že čpí jedem a smrtí jako morové prase, morová jáma. Ale to není na běhu to hlavní. Až pomine začátečnická bolest v lýtkách, zůstane ti jen vzrůstající touha po vzduchu, čistotě, hlubokém nadechnutí, po blaživé únavě, která omývá duši, po síle, která se rodí z běhu. Zlosti zmizí, nenávisti odtáhnou, bolesti hlavy se ztratí a kde jsou špatná přání! Doběhneš do diamantových krajů, do sedmihradské země, ale nutno začít, můj lenivý bratříčku! Na běhu je všechno krásné a zdravé, všem dostupné, můžeš být chudý jako lesní hraboš. Běh je dobrý sám o sobě, jako prostředek i cíl. Po čase ti dá vlčí dech a gazelí nohy, nic ti líp neposlouží na letních cestách, proto pro tebe píšu i tuto hru. Ale nutno začít.

Popíšu ti nedokonale takový lesní běh. Mongolský den: říjnové slunce, suchý, lehký mráz, barevný podvečer, první sníh v severních úžlabinách, ale cesty měkce zasypané modřínovým jehličím jsou holé. Vánek a bezmračná obloha. Mongolský den. Běžím lehce, sám, pohání mne jenom radost. Lesní cesty a průseky vedou do kopců i z kopců. Na lesních křižovatkách se vydám stezkou, která mě v tom okamžiku nejvíc láká. Běžím vytrvale, ani rychle ani pomalu, jako osamělý vlk v horách Sichote Alin. Celodenní plytkosti mě opouštějí, vidím, jak umělé a zbytečné jsou starosti, které jsem si pouštěl do duše. Tep, tep, tep, po třetím kilometru vnímám již jen říjnové hory. Tělo se rozežrálo, nitro se plní lahodným vzduchem, suchý mráz hebce štípá v chřípí. Vodu rozlitou v třasoviskách povléká lehký večerní led. Nic není krásnějšího než běžet. Stříbrně. Nejlépe do mírného svahu. Lehce běžím, i myšlenky jsou lehké a dlouhé. Odpouštím lidem, co mně udělali (ale většinou mně neučinili nic zlého), promíjím sám sobě, co jsem neudělal (většinou jsem nevykonal, co jsem měl), myšlenky jsou stále sladší, brzy nelze myslet na nic jiného než na běh. Lesní opium, snad je to dobré.

Krásný je i běh do prudkého svahu. Proč se většina lidí tak bojí únavy, vyčerpání? Není nic lepšího než padnout únavou, zasloužit si svůj den, bratříčku! Duf, duf, tělo pracuje z podstaty, svah je strmý, nelze se již nadechovat na tři doby, jen na dvě, pak na jednu. Mrazení v týlu, záda měknou, jako by se do nich zasekávala sekera. Výš, výš! Je-li cíl daleko, tělo si samo podvědomě rozdělí vůli vydržet a tělesných sil má víc, než by se zdálo. Běda, zvolím-li cíl blízký a chci pak neočekávaně běžet dál. Tělo to považuje za zradu. Proto lépe - mít daleké cíle!

Na vrcholu: velká radost. Dech se zklidní, les je prázdný, buky ohnivé. Mohu proto hlasitě radostí vykřiknout, aby se to neslo do daleka nad lesy, jediné slovo, které mě napadne. IMBARRÁNA!!!, slovo, jež neznamená nic.

Z vrcholu se spouštím do údolí. Nohy se opět vznášejí, krok je delší, oblázky odskakují, vítr chladí. Teprve po pěti kilometrech se člověk správně rozeběhne, teprve pak by vydržel běžet dlouho. Indiáni na andských planinách prý běhají pět set kilometrů, navíc s dřevěnou koulí na plecích. Mně stačí deset bez koule. Rád bych znal blaživou rovnováhu mezi úplným spočínutím a naprostou námahou. Vždyť k odumření nebo opotřebování kloubů, k nehybnosti by bezpochyby vedlo celoživotní sedění i celoživotní běhání. Proto běžej jen tolik, abys cítil radost, sametový bratříčku!

Doběhnu do údolí. Les již nežloutne, potemněl. Večerní kosí hodina. Přes louky letí k lesům černí ptáci. Odrodilci, kteří své dny již utrácejí v ulicích a zahradách měst, ale na noc se vracejí - jako lidé před smrtí - do rodných míst, do lesů, odkud se před lety vydali do měst za snadnějším životem. Objevila se první hvězda, kosi naráz o překot volají, pot na zádech chladí. Domov je blízko. Tam také je nejkrásnější odpočinek. Ležím, nehýbám se, úplné uvolnění, naplnění. Opilost lesního běžce. Roztékám se dobrotou a shovívavostí k lidstvu, lhostejností ke starostem, titěrnost z nich přímo číší. Nejhlubší vlčí nadechnutí. Áaaaaah! Když přijde noční hodina, usnu zdravě a rychle jako baribal, černý medvěd.

A jitřní hodina? Ze všeho nejkrásnější! Včerejší běh a medová únava se vstřebaly a přes noc se změnil v jásavou sílu. Jistotu, bujarost. Vysoko vyskočím! Jdu, ulice mi patří. Usměji se na dívku krasavici, na kterou bych se včera neodvážil pohlédnout. Včera bych ze sebe nevypravil slovo, žalostně, potivě bych kuňkal, sklídl bych ochromující výsměch. Dnes tmavovlásku oslovím s lhostejnou jistotou, úsměvem, lehce a samozřejmě - a dívka je moje. Protože dívky milují lhostejnost, můj ostýchavý bratříčku, tu nejsilnější zbraň. Lhostejnost k odmítnutí = jistota. Lhostejnost k nemoci = zdraví. Lhostejnost k potupě a ponížení = pokora.

O ulici dál hledí do výkladní skříně medovlasá dívka. Stojí sebejistě jako královna. Dnes k ní ale lehce přistoupím a políbím ji zezadu na krk, na konečky vlasů, bez vlčí síly bych to nedokázal. Otočí se, její sebejistota mizí. Mohl bych ji získat, ale jdu dál gazelím krokem, jen jí zamávám, rukou nad hlavou zatočím a z radosti vykřiknu jediné slovo, které mne napadne. IMBARRÁNA!!!, slovo, jež znamená všechno.

HRA NA HLEDAČE VZÁCNÝCH TRAV

*Nejkrásnější sbírka? Bílá zed'!
(Starec I Moi, čínský cestovatel)*

Do starce mně chybělo půl století, sestra Čína byla daleko, za jinými cíli jsem proto vyjížděl na cesty! Toužil jsem najít, utrhnout, mít doma všechny druhy trav. Nejkrásnější sbírka? Všechny trávy! Hrál jsem tedy na cestách knížecí hru na sběratele. Téměř každý si na bláhovou hru přisadí, každý se chce vrátit domů s důkazem o cizích krajích. Dívkám stačí peříčko, obrázek, list ze stromu, pod kterým šťastně usínaly, říční kamínek, radují se z jiných věcí. Muži sbírají památky z cest důkladněji. Nešťastníci! Netuší, jak nesmyslnou kouli před sebou časem povalí. Sbírají rostliny, zvířata, kameny. Do deníků popisují řeky, hrady, jeskyně. Procházejí systematicky hory, údolí, skály. Fotografují krajiny, stavby, vodopády. Vyžebraávají mosazné lžice, hrnky, fujary. Kreslí všechna jezera, stromy, salaše. Kupují pohlednice, obtisky, štítky na hole. Kradou a domů odvázejí svaté obrázky z kaplí na rozcestích, hospodská znamení, ovčí zvonce. Tisíce věcí mohou lidé sbírat, jedno mají společné: vyskočí na tygra a již neseskočí. Já - všechny trávy Československa, Rumunska. Nebyla to horší hra než jiná, mohl jsem dopadnout hůř. Přátelé to měli nesnadnější: netopyři, selské kroje, vltavíny, ploštice, gotické madony, to všechno bylo těžší, objemnější, dražší, choulostivější, trestnější. Po travách ani liška neštěkla. Zamiloval jsem se kdysi do nich, nevím proč. Bývá to tak, ze dne na den, z noci na noc. Snad pro zelenou jednoduchost, proto, že je lidé od sebe nerozeznávají, šlapou po nich a lišky nezaštěknou, snad proto, že se každý musí do něčeho zamilovat. I na této milostné hře byl nejkrásnější začátek. Batoh jsem v té době míval sice těžší o 894 gramů, botanický klíč nebyl z nejlhčích, ale nedalo se nic dělat. Lupa pak vážila pouhých 18 gramů. Bylo nutno najít, poznat, sebrat, usušit a donést domů několik set druhů a poddruhů trav. To stačí na nádhernou sbírku, na roky cest. Trochu trávy, utříděného sena, pošetilý cíl a Československo a později Rumunsko mně na léta leželo u nohou. Musel jsem je celá projít, proplazit, na kolenou, probrodit vodou, bahnem. Kostřavinec fialový: nejstrmější skalnaté a travnaté srázy Belanských Tater v půl čtvrté ráno za jitřní mlhy. Zakázané území. Před Horskou službou chránila mlha a ranní čas, před pádem do Meďodolů utkvělá touha po velehorské trávě, která roste jenom tam. Kdo má cíl, nemá čas na strach a nezřítí se. A když, tak pád je sladký. Ale hledání je tam dlouhé a těžké! Třtina přehlížená: červen, mezi prsty se tlačí mazlavě bahno hrabanovské černavy. Ostřicemi pořezaná chodidla. Vůně roviny, jen tam, v Polabí, roste ta štíhlá tráva, nikde jinde. Smělek smutný: Branisko, východoslovenské pohoří jedlí, babyk a pastvin. Na jediné vápencové skále tam žije smutný smělek a cesta z Čech je k němu daleká. Plevnatec provenský: rozpálené stráně jihoslovenského krasu, bílé kameny, vonné noclehy. Nikde jinde. Strdivka nejvyšší: celodenní šlapání horami Inovce. Bukové lesy, orli, zarostlá cesta, lesní úžlabiny. Až na konci hřebene, na Bezovci, roste obrovská, jinde nevídaná tráva. Lipnice sivá jesenická, jen v Jeseníkách, vysoko nad údolími. Utrhl jsem jednu se špatným svědomím - na zeměkouli, ve vesmíru roste jedině na Petrových kamenech. Ocáskovec pannonský: zvláštní jméno, zvláštní kraj, kde roste. Hodiny jsem tam bloudil, hledal nepatrnou trávu. Napřed bylo nutno nalézt slanisko, pár čtverečních metrů tvrdé bělavé půdy uprostřed nekonečných rovin Potisí. Vedro. Křečci pobíhali zběsile sem tam. Nadvedro. Hodiny jsem hledal, až odpoledne jsem našel bílou hlínu: je konec s potiskými slanisky! Lezl jsem pak dlouho po kolenou, slanomilná tráva nikde. Třikrát jsem se vzdal, třikrát se vrátil. Až před

setměním jsem našel trs bizarní trávy ve vlhké koňské šlápotě, možná už poslední v Potisí, jediný v Československu. Slanisek ubývá, kukuřičných polí přibývá. Mnoho trav ještě zbývá, ušetřím tě, bratříčku. Cest a radostí nepočítaně. Zlatovous: král jižních trav.

Knížecí radost - najít v pustinách na druhém konci země neznámou rostlinu. Kdo nezkusil, neporozumí. Hraběcí radost - v zimě si pak doma prohlížet krásu světa uloženou mezi papíry. Vonná sbírka, jistina, že daleké cesty byly smysluplné, užitečné. Je to bláhová útěcha, ale sběratelé jsou bláhoví, hrají pošetilé hry. Zahraj si také bratříčku. Každá hra je nádherně pošetilá, jen v sobě smysluplná. Hrabě rozevře herbář a nehledí jen na trojštět brvitý. Vidí i dolinu Sedmi pramenů, strmý Holubyho důl, bílý a zelený, znovu cítí blízkost staré letní bouře, náheru noclehu pod Skalními vraty. Má, co chtěl. Obrátí list. S kavylem písečným spočívá v herbáři i dávná hebká krása květnového Podunají, písčítá step na břehu mohutné řeky, smích černovlasé dívky, které se u čenkovského majíru před lety velmi neuměle tázal maďarsky na cestu. Ukazovala kamsi do večerní roviny a pomalu, ale pro něj přesto nesrozumitelně, cosi povídala. Díval se jí na ústa, ale nevnímal slova: byla bosa, na holém těle jen sukni a košili. Náhlá smysluplnost jej téměř srazila na kolena. Opuštěný přednoční dvůr voněl teplým deštěm, písečným prachem, slámou. Dveře do stodoly byly otevřené. Mlčel, zalykal se žádostí. Na cestu se vyptat uměl, ale požádat o nocleh maďarsky nedovedl. Ptal se jí slovensky, dovolí-li mu přespát ve stodole, ale dívka předstírala, že nerozumí, smála se, musel mít ve tváři napsáno všechno. Utkvěle si ho prohlížela, cosi mu říkala, usmívala se zvláštním způsobem. Odešel tehdy v rozpacích, omráčen touhou.

Dnes je hrabě o hodně starší a ví, že nebylo nutno plaše odcházet z čenkovské samoty. Poznání, které je již málo platné. Dívá se na suchý kavyl, a přesto by rád věděl: usmívají se v těch krajích ještě tak zvláštně uherské dívky?

V nejlepším je dobré skončit, ale sběratelská mince má i svůj rub, můj hrabivý bratříčku, musíš se o něm dovědět. Sbírký jsou krásné, vyžádaly si námahu, znalosti, oběti, přinesly radost, pomáhaly překonat tíhu dálek, probouzejí vzpomínky. Jsou předstupněm k poznání, že je ještě cosi lepšího než hmotné památky. Nevyplatí se vlastně hromadit poklady světa. Hraje-li se sběratelská hra, která v mládí otvírá světy, příliš dlouho, s hmyzí bezduchostí a neúmoulostí, hra zakysne. Zatuchne a zasmradne, ztratí původní smysl, změní se v břemeno, sužující kouli. Radost se v kouli neudrží, zmizí. Stará pravda - je-li něčeho příliš, je toho hodně. Stane se to nepozorovatelně. Sbírký roste, zahlcuje se, sběratel se stává otrokem. Nevidí již v travách šťastně děti krajů, jimiž kdysi procházel, ale pouhé herbářové položky, které je nutno rozmnožovat, ošetřovat. Daleko jsou hraběcí večery nad nimi, daleko uherské dívky! Sběratel se změní. Objíždí krajiny ne proto, že se mu v nich líbí, ale aby tam byl. Doplnuje, završuje. Píše deník a nechte jej, fotografie z cest jsou mu dražší než cesta sama. Dojde-li film, přestane cesta těšit, ztrácí smysl. Nejezdí již do skal za rostlinami, pečuje o zahradu. Sbírký koupěných či vyměněných skalniček je mu milejší než divoké květy na horách. Zvrhlé přání mít co nejvíc rostlin na co nejmenší ploše, císařský stát květin, zastřižené eskadrony ve vyrovnaných řadách. Bojí se lupičů, moří krtky jedem. Jinak bývalo před lety, když si přivezl z Karpat svůj první šafrán! Tehdy za něj poklízely v zahradě staré listí a loňské trávy ještě jarní deště a neviditelné boží breberky, půdní bakterie. Co horšího: začne být přesvědčen o jedinečnosti své sbírky. Už si nemyslí, že je pro potěšení, pro vzpomínku. Zatouží, aby sloužila vyšším cílům. Nelze již nesbírat, nehromadit, přestat a okrást tak lidstvo, vědu. Nutno pokračovat, obětovat se. Nebeské zvony, zvoňte na poplach, to je konec! Když si tohle začne sběratel namlouvat, zbývá jediné: roztopit pec a sbírku tam vhodit. Spálit. Jako ve staré pohádce - hoř, ohníčku, hoř, zlé oči umoř. Je to záchovné. Silné povahy to přežijí, nic je potom již nezkuší, nezotročí. Slabší povahy to zabíjí. Ty by měly sbírku věnovat muzeu, velebnému domu, který ukojuje vrozenou lidskou touhu po hromadění. Po domnělé úplnosti, po přetrvání, zrušení času. Odvěké balzamování. Lidské přání shromáždit co nejvíce věcí na co

nejmenší ploše. Touha mít knihu, ve které by bylo napsáno všechno, mít dům, v němž by bylo uloženo vše. Vítr by se tam neproháněl. Celý vesmír je sice jediné nadmuzeum, je v něm obsaženo všechno, ale pro lidi je příliš rozlehlý, neobejdou ho, do duše nepojmou.

Kdo se osvobodí a zbaví se přebujelé sbírky, nebude první ani poslední. Nic jiného ani nezbyvá. Všichni cestovatelé přivázejí sbírky, sluší se to, je to tak zavedeno. Stan cestovatelé, ti, co měli ještě tropické prilby a mužné rysy, posílali ze zámoří celé lodě vycpanin, kopí, brouků, štítů, buvolů. Zasluhovali si tak své cestovatelství. Kdyby přijeli s prázdnou, považovali by je lidé i oni sami sebe za špatné cestovatele, darmošlapy. I nynější cestovatelé, ti, co mají klimatizované kamióny, státní podpory a měkké hubičky, přivázejí bedny národopisu, mšic, kamenů. Přelévají vesmírnou zeměmotu z jednoho místa na druhé.

Nesluší se to říkat, ale většina sbírek přijde vniveč. Dříve či později. Lidé o ně sice pečují, někde svědomitěji, jinde hůř, ale smysl se ztratil. Desetiletí odpočívají v bednách, truhlách, využity jen z nepatrné části, kolem některých proudí nevědomý dav, který netuší radosti a bolesti, které kdysi sběrateli přinesly. Věcí přibývá, truhly starostí zaplňují muzejní sklepy, myší klenotnice, konce to nemá. Jeden obraz na stěně - krásné, hodiny se můžeš dívat. Tisíc obrazů na chodbách či v bednách - hrob. Malíři by měli hrůzou křičet, rozdávat obrazy dětem. Poslední tajemství, hrabivý bratříčku: muzea jsou krásná, velmi krásná, dlouho jsem v nich žil, ale právě proto mohu napsat: ještě krásnější by bylo je čas od času dynamitovat. Pustit slunce do hrobů. Jas do myších komnat. Totéž bys měl ve stán udělat i se svou sbírkou. Osvobodit se. Nezkamenět. Vysoko, lehce vyskočit!

Já - utěšuji se mylně a bláhově - na tom ještě nejsem tak špatně. Ještě roky budu chodit, léta hrát knížecí hru. Dosud na mne kdesi čeká u hlinitých úhorů Krupinské vrchoviny ovsíček lepý, jednoletá travička, kde byla loni není letos. Léta chodím povodím Ipelú, po suchopárech se plahočím, mamě ji tam hledám. Žije vůbec? Žije, ale skrývá se, uniká, jako by věděla, že cosi musí zůstat i na příští roky. Také vzácná skrytěnka jihovýchodních slanisk na mne kdesi čeká, i tajnička z jihočeských bažin, která kvete jen jednou za mnoho let. Radost z cest až do konce.

I já sám si radost vědoucně šetřím. Dlouho odkládám cestu do Jižních Karpat, do Banátských hor. Ještě je na ně čas. Kdesi na bílých kolmých skalách nad řekou Nerou pro mne jednou rozkveté pýchava nitkolistá. Až tu budu mít, pak naposled prohlédnu všechny trávy, na uherské dívky vzpomenu, poprosím rostliny, aby odpustily, že jsem je kdysi bláhově zbavil domova i života. Potom rozpálím pec. Sbírkou by měly žít a umírat s těmi, kdo je v lásce a radosti shromáždili. Včas přestat, zbavit se všeho hmotného, nezanechat po sobě nic, co způsobuje jiným starost a bolest - velké umění! Také si nic nenamlouvat, vždyť cokoli člověk dělá, od nejpodlejšího činu po nejušlechtlejší oběť, dělá jen pro vlastní uspokojení. Na konci nejlíp nemít nic. Nahý z lůna, nahý do lůna.

V duchu vidím obraz ze staré knihy. Čínský stařec sedí na konci svých cest v prázdné, čistě vybielené místnosti v horách provincie S-čchuan. Pohlíží na bílou zeď, víc nemá, hraje nejtišší hru, nic nepotřebuje, má všechno. Po bílé zdi táhnou karavany, které kdysi vedl, tečou vody, ze kterých pil, kvetou rostliny, které sbíral, září kameny, které nacházel pro císaře na jezeních březích, rozvírají se knihy, které o svých cestách napsal. Stařec se dívá, usmívá se, všechno je již vykonáno. V místnosti je chladivé teplo, vnitrozemské léto. Větrík vane otevřeným oknem a slunce hodinu za hodinou posunuje po zdi zářivý čtverec. Vzpomínky jsou nejlepší nehmotnou sbírkou, času nepodléhají, celý svět se do nich vejde. Zbytečnosti odplynuly, podstatné zůstalo. Až zmizí podstatné, zmizí i stařec. Žádná z cest nebyla marná, nezpůsobí nikomu starost stařec I Moi.

Bílá zeď v horách S-čchuanu - nejkrásnější sbírka, bratříčku, ale cesta k ní je daleká!

HRA NA NEVINNÉ SPOLUBRATRY

Neházej zbytky jídla do ohně, polož je na zem.

My zítra odejdeme a jiní lidé přijdou a snědí je.

Jací lidé? Rosomák přijde, jezevec přijde, vrána přijde,

myš přijde, a když myš nepřijde, mravenec přijde.

*V tajze tak chodí mnoho lidí. Jsou stejní jako my,
jen kabát mají jiný.*

*(Domorodý lovec Děrsu Uzala v knize V. K. Arseněva Horký dech tajgy,
1903)*

Zahraj si se mnou tu hru, můj dosud ještě krvelačný bratříčku! Nevadí, neporozumíš-li hned, snad jednou. Stane se pak z tebe lepší člověk. Hru na bratry zvířata, sestry květiny. Hra má mnoho stupňů na cestě k dokonalosti. Na začátku stačí málo: nezabíjej žáby, když slaví svatby, nerozbíjej konipasům vajíčka, mouchám netrhej nohy. Pak dlouho nic. Do dětské krve ti musí přejít krása žabích dubnů, vodních zpěvů, div ptačích hnízd, útlost hmyzích nohou, radost, že nejsi na zeměkouli sám. To chvíli trvá. Navštíví-li tě pavouk, nevyj hrůzou. Běží po tobě osminohý bratr. Hebce péruje, jsi pro něj teplá bílá skála. Až bude tristakrát větší, pak teprv řvi děsem. Dosud nežádám, abys miloval tasemnice, abys obdivoval pijavky, nádheru letních rybníků. Vyhýbej se jen mravencům, i tak jich připravíš mnoho o život. Nezabíjej každou mouchu. Vběhne-li ti stonožka do stanu, opatrně ji vynes. Až půjdeš později karpatskými lesy, spatříš na jitrní stezce modrého slimáka, velkého a nádherného. Překonej se, skloň se a polož ho mimo cestu, aby mu další chodec neublížil. Je to prosté a dobré. Dohraješ-li hru až sem, stačí to. Budeš mít radostné vědomí, můj lepší bratříčku, že dýcháš stejný vzduch s bratry, které bys nikdy nedokázal stvořit ani oživit, s tvory, kteří umějí tisíce věcí, které ty nesvedeš, a umějí to o milióny roků déle. Bezúčelně a nesmyslně neničíš cizí život. Úcty k životu ti je zapotřebí a ne rozplývání nad přešlechtěnými domácími zvířaty, jako kdyby každá rasa nebyla jednou nečistokrevným míšencem! Měj úctu ke zvířatům, která zatím nejsou vzácná, protože hojnost není důvodem k ubližování. Ke zvířatům, která nejsou krásná, pestře zbarvená, s lahodným hlasem a chutným masem, protože milovat a bránit krásné nebo užitečné není těžké ani záslužné.

Nesoudím ale nikoho, jsem k tomu málo oprávněn. Všichni jsme totiž závislí na krvi nevinných spolubratří. Někteří více, jiní méně. Eskymáci, řezníci a velrybáři zcela. Bódhisattva v indickém klášteře s miskou rýže a s veškou, kterou láskyplně propouští z prstů na svobodu, nejméně. Mezi tím je celé lidstvo, jinak to nejde. Je jen jediný zákon, který kdysi dávno vydaly krásné indické princezny Ahimsa a Ahinsa: zraňuj a zabíjej co nejméně musíš!

Je krásný pohled na lovce, který zabíjí, aby si udržel život. Dny se plahočí o samotě po lesích. Zvíře a člověk: kdo s koho. Smrt pak patří do koloběhu bytí, elektrony obíhají i v mrtvém těle. Tím odpornější je pohled na lovce, dýchavičného městského mordýře v kloboučku a kamizole, když jednou ročně vyrazí se sobě rovnými ze zapáchajících úřadoven a schůzoven vraždit do čistých podzimních polí. Ne z potřeby ani z vášně, sluší se to pouze. Nad bezduchými zajíci se pak nese rouhání lesních rohů. Čím zbytečnější smrt, tím honosnější vytrubování. Ale trumpety nic neospravedlní, ani mordýřům slávy nepřidají. Krvavá hra!

Zvířecí hra je obtížná, pravidla nejasná. Zdálo by se, že člověk je bohem zajíců a srců, má právo s nimi nakládat, jak uzná za vhodné, zabíjet je po libosti. Skutečně. Bez člověka by

nebylo tolik polí, v nich tolik zajíců. I srců by bylo méně, vydrželi by jen silní. Ale přesto, kdo má mnoho dětí, nemá větší právo na život některého z nich než člověk s jediným dítětem.

Proto si každý z nás, i každá doba, musí vytvořit vlastní, co nejhleduplnější pravidla hry soužití s bratry zvířaty. Kdysi lidé obchodovali zcela samozřejmě a bez valných výčitek s lidmi, otroky. Stříleli Indiány, Tasmánce, dnes se za to stydí. Jednou se budou hanbit, že chytali, vraždili, prodávali zvířata, své spolubratry. Zatím většina přírodovědců považuje za samozřejmé, že naprosto drtivou většinu zvířat musí pro svou práci a zkoumání usmrtit. Někdy je to nezbytné, jindy ne, ale jinak to zatím nejde, potud žijeme v barbarské době a nikdo se nad tím nepozastavuje. Ten primitivismus jednou zmizí, jako zmizelo otrokářství. Přejde jiný čas a změní se honitby, přírodověda, muzea. Musí se změnit. Již tři století žijí téměř výlučně z mrtvol. Tři sta let nekrofilie, uctívání mrtvol, tři století pozitivní vědy. Můj přítel pracuje v přírodovědném muzeu, celý život prožil mezi mrtvolami, shromažďoval je, láskyplně o ně pečoval. Úděsné. Zpitvořený lovec. Odvahu při lovu neosvědčuje, oběti jsou bezbranné, téměř krotké, léta se pak vznášejí v tekutinách nebo v krabicích a čekají na poslední soud. Nenechá drozdy a rejsky vychovat mláďata, zestárnout v lesích a po smrti poctivě zpráchnivět a uctít od hrobaříků, ale zajišťuje jim nesmrtelnost skleněnými očima a koudelí v útrokách. Hekatomy ptáků a motýlů, tvorů, kteří nedoletěli. Všude lebky, mrtvoly, kosti, smrt, na okamžik pozastavený čas. Jak Azrael, anděl smrti, létá můj přítel nad krajem a hraje svou temnou hru. Obzvlášť má spadeno na krtky. Neponechává jejich mrtvolám žádné tajemství: měn, váží a sčítá na nich všechno. Bylo by krásné, kdyby jednou zjistil, že nejsou na zeměkouli dva stejní krtci, že každý z nich je jedinečným tvorem, jedinečnou krtčí duší. Ale to ještě dlouho potrvá a kdo ví, nebude-li k tomu potřebovat všechny krtky, kolik jich běhá pod zemí. Svou krásnou milenku zkoumá ale můj muzejní přítel naštěstí jiným způsobem. Je mu lhostejno, kolik má dívka vlásků či kolik váží její nitro, ponechává jí její tajemství, to, co je na ní nejkrásnější.

Napsal jsem šeredná slova, myslivci a přírodovědci mě rozsápou. Právem. Zasloužil bych si to stejně jako ti, kdo před dvěma tisíciletími pouštěli hodným lidem otroky na svobodu. A to ještě nevědí, že totéž, co jsem napsal o zvířatech, platí i o květinách. Také vidí a slyší a jednou i ony budou svobodné - to je ale již jiná hra.

Zpět do letních lesů k lehkým hrám! Tam jsou zlaté říše, zvědavý bratříčku, nikdy tam nebudeš sám. Žije tam tisíce tvorů, žijí tam i tři sudičky, stonožky strašidelných jmen. Hrbule, plochule, chlupule. Jejich matka svinule, teta chobotule. V listí, pod kůrou, nevíš o nich, ale jsou tam. Veselá hra!

Zkus chytit zmiji za konec ocasu. Opravdu se nedokáže zvednout k ruce a kousnout. A uštkne-li tě přesto, nezabíjej ji, nerozuměla by trestu, nezemřeš ostatně, máš-li jen trochu zdravé srdce. Odvážná hra!

Zkus zlehka chytit čmeláka. Dělnice dávají žihadla, trubci ne, jinak jsou neskonalé rozeznatelné. Dáblova hra! Přestože jsou čmeláci hodní a málokdy bodnou a nebolí to víc než od včely, neseberou lidé odvahu se jich dotknout. Žertovné tu hru pozorovat: sloni se bojí myšky.

Chytíš-li raka, obdivuj ho. Je to jen členovec, ale přísahal bys, zeje obratlovec, tak velké, umné, složité tělo má. Úctyhodné. Rak připomíná říčního dědečka, jak ho někdo může vařit?

Zvířecí hry můžeš hrát donekonečna. Stane se z tebe opravdu lepší člověk. Na úplný konec přijdeš možná na to, že žížala neskonalé převyšuje nejdokonalejší stroj - letadlo je proti ní jen beztvorou, jednoduchou, nízko organizovanou podhmotou. Že krásnější a zábavnější je strávit rok vězení v cele s mouchou než s automobilem. Že je menší vesmírná škoda nechat potopit parník než zabít vosu. To ale nejsou pravdy pro každého, můj dosud ještě nepatrně krvelačný bratříčku, to jsou již strmé hry!

Dost o zvířatech. Jsou to tvoji bratři, jsi jim nesmírně blízký. Malé děti voní stejně jako ptačí mláďata v hnízdech. Vlasy, peří, jedna vůně, jedna nádhera. Je krásné usínat vedle dívky, ale

HRA NA VESELOU SKROMNOST

*Co zlého by mohlo Vaše Vysokoblahorodí učinit tomu,
kdo dokáže žít za deset rublů měsíčně?*

(N. S. Leskov (1831 - 1895); Jednomysl)

Míval jsem v mládí radost z téhle hry, mistrně jsem ji hrával. A cítím radost i dnes, kdy ji pro tebe píšu, můj dosud peněz a věcí chtivý bratříčku. Vzpomínám na svou dávnou skromnost a těším se, že snad i tobě - ale kdo ví? - jí způsobím radost. Nejkrásnější je působit radost, dopisem, úsměvem, podáním ruky, milová-ním, slovem, hrou na veselou skromnost.

Chtěl jsem kdysi obstát ve vesmíru bez věcí, peněz, takřka bez jídla. Nejvyšší, nesplnitelná hra, musel jsem se jí nakonec vzdát. Ale bojoval jsem o každou maličkost, snažil jsem se žít s co nejméně věcmi, penězi, jídlem. Pro cesty je to nutná hra! Zdánlivě přízemní, ale krásná. Nehrál jsem ze šetrnosti ani z lakoty, chtěl jsem se jen zbavit hmoty a také mně bylo líto přírody. Kdyby všichni žili jako já (domníval jsem se), vydržela by zeměkoule, její lesy, vody, hlubiny i povětrí ještě o několik tisíciletí déle, než vydrží takhle. Lidé by méně potřebovali, méně vyráběli. Země by zůstala čistá, západy slunce by byly průzračnější, lidé lepší. Ale nenacházel jsem příliš následovatelů, i když jsem nežádal nic mimořádného. Nepřišel jsem zrušit novovek a nikoho nenutil žít v bídě, chtěl jsem pouze veselou skromnost.

Byl jsem pro tu hru dobře vybaven. Za války jako chlapec jsem viděl nouzi. Zdaleka jsem nehynul hladu, ale naučil jsem se nežít v opičím nadbytku. Po válce jsem dostával od rodičů směšné kapesné. Kamarádi měli víc, dalo námahu nezatrpnout, ale podařilo se to, nezačal jsem hru na trpkou skromnost. Na cestách jsem chtěl daleko a vysoko dojít a k tomu byla skromnost nezbytná: s těžkým batohem daleko nedojdeš. Nosil jsem v něm nejraději nejen lehké, ale i jednoduché věci, protože jsem chtěl být co nejméně závislý na lidech, jejich důvtipu a výrobcích. Dělal jsem jen věci, které měly chránit zeměkouli před zkázou, která na ni stejně čeká, a přitom jsem posiloval svoje sebevědomí přežít jen s tím, co umím. Zkus to také a neutrpíš škodu, bratříčku. Antický filosof napsal ve svých myšlenkách o štěstí a mravnosti již před tisíciletími, že nejpříjemněji užívají přepychu ti, kdo ho nejméně potřebují. Ve stán budeš s radostí vzpomínat na doby, kdys takřka nic nepotřeboval. K radosti, ke štěstí, k milování nepotřebuješ vůbec nic. Obnaženou duši, nahé tělo. Vzpomínám na nejkrásnější dobu svého manželství, na začátek. Na podlaze ležel jen slamník, sláma zašitá v hrubém plátně. Pod děravou dekou dva horké dechy. Nic víc v místnosti nebylo. Z tak krásného začátku, úplné chudoby, z čiré soběstačnosti dvou dechů lze dlouho žít. Nauč se skromnosti, můj po majetku bažící bratříčku! Musí ti přestat záležet na věcech, šatech, penězích, jídlech, ani nevíš, co všechno tím získáš! Většina lidí touží po věcech, na jejich získání zmaří takřka všechny prostředky. Chtějí mít stále nové a lesklé hračky, touží se nazobat barevných titěrností. Jako opičky. Stále zobají nové a jako z neumdlévajících řití z nich do smetišť vypadávají jen málo opotřebované a dosud užitečné věci. Smetiště - naleziště krásných věcí. Blažení lidé, kteří se tam nestydí chodit a z lítosti nad zeměkouli a z úcty k lidské práci sbírají pohozené věci a vracejí jim život. Oddalují konec světa! Odhazování nepatrně opotřebovaných věcí a nadbytečných jídel dosáhlo v našich zemích tak vysokého stupně, že se podobá přírodnímu jevu a není nutno se stydět ho využít. Zahoubařit si na smetištích, zarybařit v popelnicích. Jako lovci odcházeli ulovit kdysi zvěř, může potřebný člověk u nás odejít tam, kde nalezne nebo kde mu dají všechno, co potřebuje k životu. Nádobí, jídlo, lyže, nábytek, tužku, šaty, bicykl, sešit,

ruksak, deku, provaz, knihu, sekeru, boty, kamna, lžíci, všechno. Ne z lásky, ale z vděčnosti za to, že je zbaví přítěže, kterou ihned nahrazují novou. Lze žít takřka zadarmo, většina z nás žije v čarovném lese, hříšném nadbytku. Odhazování starých, dosud užitečných věcí připomíná vraždy. S čím jsi zestaral, co ti bylo věrné a sloužilo ti, cos měl rád, to si pěkně po eskymácku ponech až do smrti, bratříčku! Nůž, hrnec, dům, manželku, loď, všechno. Marnění věcí je hříšné. Mělo by být trestné a jednou také bude. Co může být krásnějšího, než do úplného roztrhání nosit starý batoh? Žluklý, tibetsky vyhlížející vak, o kterém víš, že s tebou prošel krásné kraje, nosil tvoje věci a pomáhal ti žít, prožil s tebou dobré i zlé? Jak ho můžeš odhodit a koupit nový?

Pohoršujeme se nad ještě bohatšími zeměmi, kde se zbytky jídla vyhazují zároveň i talíře a příbory, kde za městy mají nedohledná smetiště. Eskymák, který nevyhodí ani vypálenou sirku či ohnutý hřebík, by zase ustrnul nad námi. Vyhazujeme třeba nádherné plechovky od konzerv, umné a užitečné, plné cínu, ušlechtilého prvku, který se po výbuchu vesmíru miliardy let tvořil a hutněl z božského vodíku přes helium až na zemský kov, který již nikdy v budoucnu znovu nevznikne. A my? Bez ohlednutí odhodíme věc, na které pracoval vesmír, čas a lidský důmysl. Věc, která může ohřát jídlo, spravit loď nebo lyže, načerpat vodu a tak zachránit život, uchovat teplo nebo světlo, desítky dobrých věcí. Nelze přirozeně skladovat celý život tisíce prázdných plechovek, ale lze žít bez konzerv. Vězeň by se zhrozil, kdyby viděl, jak vyhazuješ čistý list papíru. Na pouhý útržek by napsal zprávu, která by ho vysvobodila, báseň, která by ho učinila nesmrtelným. Nelze opatrovat celý život papíry, ale lze jich vyrábět méně. Byly by vzácnější, lidé by si jich víc vážili.

Stačí málo, zejména na cestách, můj zbytečnostmi obtěžkaný bratříčku! Ukaž mi, bez čeho se obejdeš, a řeknu ti, vezmu-li tě s sebou. Už se nosit stále méně. Pak budeš lehoučký. Kdysi jsem nosil batoh, který jsem stěží uzvedl. Dusal jsem těžce, pomalu, neradostně. Nesl jsem pilu, sekeru, vařič, petrolej, baterku, lékárnou, náhradní boty, mnoho jídla, snad abych nezahynul hladu. Dnes lehce létám nad karpatskými horami, nic nepostrádám. Větve lámu rukou, na ohni uvařím rychleji, za tmy uléhám po paměti, boty suším pod hlavou, hladu jsem dosud nezahynul. A lékárna? Česnek na všechny nemoci, na odřenininy vlastní moč.

Ale píšu asi nadarmo, posun hodnot pozoruji i sám na sobě. V dětství jsem se vysmíval svojí babičce, která odmítala vyhodit staré noviny. Dnes se moje děti vysmívají mně, že se hrozím toho, že by neváhaly vyhodit přečtenou knihu. Babičce stačilo k nebeskému pocitu soběstačnosti a hrdosti, že si uměla vypěstovat obilí a napéci chleba. Nejčistší pokoj v duši. Dnes je to těžší, z nákupu chleba za snadno vydělané peníze se hrdost nerodí.

Většina lidí touží po nových šatech, vrkají rozkoší, obalí-li tělo novými látkami. Dívám tu marnost ponech, vědouce bratříčku, jsou k zahalování a obnažování předurčeny, ty ale miluj staré šaty! Obáváš se, že ti takový oděv uškodí právě před dívkami, že bez nových a slušivých šatiček, knoflíčků a jalových límečků jsi vyřízen a nemáš u nich naději na lásku? Podceňoval bys je, alespoň ty, které stojí za milování. Z muže musí vanout duch a síla myšlenek, a pak si může třeba šlapat po roztrhaných kalhotách, a přesto ho hluboké lesní duše s temně lesklýma očima a divokou vůní budou obdivovat. Život by za něho položily, budou toužit vedle něho usínat. Není jich možná mnoho, jedna ze sta, ale stojí za to kvůli nim žít, ostatní jsou jen prach a popel. Neobávej se starých kalhot. Co je staré, není ještě směšné. Nedbej na lidi, neřid' se jejich vkusem, ať se oni řídí tvým. Plážovní hejsci, ze kterých nezárí duch, ale knoflíčky, ti budou ještě závidět a mamě tě napodobovat. Nikdy si ale neohrnou nohavice nad kotníky tak samozřejmě, nádherně a lhostejně jako ty.

Většina lidí touží také po penězích, jsou ochotni kvůli nim utrpět škodu na duši. Ale i peněz stačí málo. Máš-li jich dvojnásob, neprožiješ dvojnásob krásné dny na horách a v lesích. Použiješ-li je na dopravu, budeš jen někde rychleji, to je všechno. Letadlo je nejrychlejší a nejdražší, nic cestou neuvidíš. Vlákem cestuješ levněji a pomaleji. Je to lepší. Pěšky jdeš téměř zadarmo, jen za úhradu

tělesných sil. Mnoho tak uvidíš a prožiješ. Drž se chůze, bratříčku! Nejkrásnější je už ani nejít, jen sedět nebo ležet, hledět dolů z hor, všechno vidět. Dýcháš lahodný vzduch, mračna plují, peníze k tomu nepotřebuješ. Tehdy budeš jako onen dávno zemřelý muž, zprvu nejbohatší král staré Indie, později nahý světec: "Osvobozen od pout zisku, marných nadějí a strachu z pádu nebyl již pánem země, ale sebe sama. Nemaje nic, vlastnil všechno."

Konečně většina lidí touží po jídle, osvědčují v něm jen malou skromnost. Musí-li se již uskromnit, pak to není veselá skromnost. Jsou mlsní a líní. Plné láhve do hor donesou, ale prázdné zpět již ne. Pohodí je v lese jako opice banán. Jídlu je věnována samostatná hra, proto jen krátce - mlsnost je odporná, neúcta k jídlu odpornější. Starý chléb je nutno dojídat. Nejde o několik haléřů, ale o zásadu, o úctu k tomu, co nás udržuje živé pod sluncem. Většina bratří ve světě má takový nedostatek, že mnozí hynou hlady. Viděl jsem v jednom časopise barevný celostránkový snímek (škoda papíru, barev i práce pro něj): unylý mladík na něm zamačkával nedokouřenou cigaretu o vejce na slanině. Nedopalek vězel v talíři nádherné slaniny, v barevném vejci. Byla to bezpochyby mladíkova večeře, zaplatil ji svými penězi, mohl s ní naložit, jak chtěl, prostě ji jen nenechal projít útroby, ale přesto se mně udělalo při pohledu na snímek téměř nevolno. Nedovedu vysvětlit proč, ale bylo to odporné. Téměř nic na světě mně nevadí, ale tak hluboká neúcta ano. Kdybych měl královskou moc, zavřel bych unylého mladíka na tři roky do káznice o vodě a chlebu. Nevím proč, ale neslevil bych mu ani den.

Daleko je onen mladík od starce v balkánských horách, kterého jsem kdysi navštívil. Připravoval si zásoby na zimu. V chladné síni stálo šest sudů. Stařec zvedal víka: kyselé zelí, povidla, ovčí tvaroh, sádlo, med, slanečky. V rohu stály tři pytle. Mouka. Hrách. Sůl. Na stěně visel pletenec česneku a jakési byliny, na zemi hromada kukuřičných klasů. Pak již tam nebylo nic. Stařec vypadal zdravě, šťastně se usmíval, zdálo se, že má všechno, co potřebuje na pět měsíců tmy a chladu.

I ty buď skromný a veselý, bratříčku! Nepouli oči na nové věci a drž se starých. Jdi a jez, co ti dají, nic si neoškliv. Naučíš se tak přežít těžké cesty. Snad bys obstál i ve válce, nepropadl beznaději v nouzi, neoběsil by ses ve vězení. Buď k sobě tvrdší! Budeš-li chtít, najdeš sta způsobů, jak se naučit skromnosti. Někdy je to nepříjemné, téměř to bolí, ale jde to vždycky. A kdyby sis směl někdy vybrat mezi nadbytkem peněz, bohatstvím, které kazí, a mezi malou chudobou, zvol si chudobu! Ne nouzi a bídu, ty jsou špatné, ale ptačí chudobu, která prospívá a pomáhá k veselosti a bezstarostnosti.

HRA NA POCESTNOU RADOST

*Básník jen volá, smyslu to nemá,
jen dětskou radost, dítěte žalost,
jen pravdu sladkou i pravdu horkou,
nebeskou lásku, nebeskou lásku.
Dejte mu najíst, nechtě ho volat,
dejte mu napít, nechtě ho plakat,
on stezku do nebe, on stezku do pekla
ukáže vám.*

(Aragonský popěvek z 15. století)

V této knize se o radosti často mluví, je nádherným průvodcem dlouhých cest. Prašné stezky s ní zlátnou, deštivé kraje se jasní. Jako lidé, tak i cesty mají dvě tváře, můžeš si vybrat: buď je poznáš s radostí, a pak spatříš a zapamatuješ si jejich krásnou tvář, nebo je projdeš lhostejný a zlý, bez radosti, a stejně mrzké a neužitečné bude to, co si z nich odneseš domů. Radost je předposlední příčka nebeského žebříku, prudce z tebe vyzařuje a slibuje daleko zavést; cítíš, že máš dosud to nejlepší před sebou. Tím se liší od nejvyšší příčky, na které jen tiše plane růžové světlo úplné blaženosti, vědomí, že se v tomto životě již nelze víc naplnit a že odtud vede jen jediná stezka - zpět.

Kde ale najít radost, mrzutý bratříčku? Téměř všude. Posedává u cest a mává na poutníky, ale málokdo ji vidí, málokdo má srdce bílé a otevřené. Kdo se jí ujme, tomu vskočí do srdce, zatancuje v něm a očima, ústy, rukama i nohama vylétne zase ven a počká na dalšího. Oči pak září a nevědí proč, ústa volají slova beze smyslu. Nohy zadupou, pěsti se sevrou, i slzy vstoupí do očí. Podivuhodná hra!

Nevím ale, proč radost vskočí do srdce. Často v něm přebývá pouhá dobrá nálada, ale vyšší radost nepřiběhne a nezatancuje. Jindy se nejkalnější, nejbez nadějnější myšlenky přeskupí jako sklíčka v kaleidoskopu, co tě hodiny trápilo, zázračně zmizí a do vyklizeného srdce vskočí prudká radost. Potřebuje jen místo! Vskočí i do rukou, máváš jimi ke slunci. Vskočí do nohou a zatočíš se dokola. Vskočí do úst, zazpíváš, zařičíš radostí.

U každého je tomu asi jinak. Mne kdysi uchvátila prudká radost v malém městě pod horami v severních Čechách. Na hranice bylo odtud pár set metrů. Nespokojený se sebou a hádavý (někomu jsem ublížil a nechtěl jsem si to připustit) jsem táhl městečkem, nikdy předtím jsem tam nebyl. Ze zoufalství jsem vkročil do polorozvaleného městského muzea. Ve dveřích se ukláněl mužiček, letitá rýma mu vyleptala mezi nosem a ústy dvě rudé cesty, nudlové dráhy. A vidíš, bratříčku, právě on, bezvýznamný, titěrný a zanedbaný, mně přinesl radost. Muzeum bylo zvláštní, řekněme starodávné. Místy jsem nemohl rozlišit sbírky od hromad haraburdí a smetí nametených při úklidu, obojí do sebe plynule přecházelo. Zlomené bodáky, smetené mouchy, úlomky hrnců (snad pravěkých?), starohasičské zrezavělé přilby, otlučený porcelán, vodou rozlepená alba fotografií mrtvých rodáků, zašlé zlaté prsteny, trumpety domobrany, vycpaniny, smetí, vzácnosti. Nevidí se dnes v Československu tak nádherné muzeum! Mužiček, osmělen mým nadšením, vyprávěl, jak mu hodní lidé zdaleka přinášejí nepotřebné věci a jak i on sám obchází smetiště, ta naleziště krásných věcí, kterým vrací život. Předměty byly vyloženy volně. "Neberou vám návštěvníci nic?" ptal jsem se. Pokojně odvětil: "Berou, berou, ale jiní zase nosí." Nebylo co dodat, bylo to krásné muzeum.

"Ukážu vám, co mám nejkrásnějšího," řekl nakonec. Odhrnul závěs, ve výklenku visela nevelká rytina. Stará, velmi stará. Mrtví koně se na ní váleli s nohama k nebi, také umírající vojáky jsem tam viděl, prapory vlály, odkudsi šlehal plamen. Bylo po bitvě. V rohu klečel prostovlasý žoldněř. Byl sám. Pod rytinou byly nezvyklým písmem napsány dvě věty. "Dopřej nám. Bože, abychom v bitvě, která jde životem, měli odvahu udeřit a riskovat, a máme-li vyhrát, dej, aby to bylo dle zákona a aby přitom naše víra a čest udržely se vysoko. A máme-li prohrát, dej, abychom dovedli stát u cesty a pozdravit vítěze, až půjdou kolem." A tehdy se to stalo. Do očí mně vstoupily slzy a zmocnila se mne nepopsatelná radost. Viděl jsem náhle vlastní ničemnost a ubohost i slávu, krásu a velikost světa. Nevyslovitelný pocit. Mužiček stál před obrazem v pozoru jako poslední salakvarda, věrná stráž. Rychle jsem se rozloučil a vyběhl do tiché ulice. Již nebyla teskná, ale šlehaly z ní plameny. Začal jsem hlasitě zpívat, radost mě dostala! Jako chasidský světec jsem tancoval ulicí k lesům, k zemské hranici, vytancoval z toho nádherného města, které mne tak obdarovalo. A na kraji lesa, daleko od lidí, jsem padl do jehličí a válel se po zemi radostí. Nejčastěji ale ke mně radost přichází s hudbou či s dívkami nebo s obojím dohromady. Polední jihočeská ves. Letní vůně lip a nedělního jídla. Jdu sám, nikde člověka. Ospalá ves, husince, ani psi horkem neštěkají. Vleču se, po radostí ani památky. Ticho. Náhle se ozve sladký zpěv. Divoký i mírný. Slovům nerozumím, ale vzrušuje mne, jak dívčí hlas prudce stoupá, vzpíná se a náhle smírně a odevzdaně opět klesá, jako by žena komusi již kladla hlavu na rameno. Stojím na návsi, pohybu neschopen, naslouchám neviditelné dívce, bezmyšlenkovitě postrkuji nohou husince v mochnách. Vedro, vůně a zpěv se nese nad vymřelou vesnicí. Svírám pěsti, začíná se mne zmocňovat divoká radost, nemohu udělat ani krok, poslouchám, poslouchám. Navždy bych zůstal se zpívající dívkou, za moře s ní odjel. Zvláštní jsou cesty radosti!

Jsou i zvláštnější, ale dost o nich, každý má své stezky. Tebe, bratříčku, rozradostní třeba obrovský požár, nesmírná povodeň. Budeš křičet radostí, že vidíš cosi jedinečného, mohutného, plnost zemských sil, ale řev plamenů a jekot vody přehluší tvůj hlas. Možná že tě k slzám dojme pohled do kupole cirkusu - jako kolibříci tam vysoko nad zemí a nad smrtí létají mezi hrazdami štíhlí lidé. Náhle budeš šťasten, že jsi také člověk, že patříš, třebaš sám tlustý a neohrabaný, ke tvorům, kteří cosi takového dokážou. Nebo možná vstoupíš na podzim do prázdného venkovského kostela. Ticho, jen listí tlí ve farní zahradě a jeho hrobová vůně se nese vzduchem. Nejraději bys ležel hluboko pod ním, takový smutek nad marným, neužitečným životem tě tíží. Do úplného ticha a beznaděje neočekávaně zahřmí varhany. Zamrazí tě v zádech. Hudba se vzpíná, bije stříbrnými kopyty, jako bys stál pod očištným proudem. Náhle vidíš hříšnost a titěrnost svého smutku. Vyjdeš ven proměněný, radost tě dostala.

Jen radost, můj horký bratříčku, tě opravňuje, abys bláznovsky hovořil a jednal. Lidé ti odpustí, bude-li z tebe zářit radost lásce podobná. Píšu to proto, abys věděl, že i jiní jsou na tom jako ty a že se nemusíš hanbit. Jen v bláznivé radosti smíš provést věci, které tě napadnou a které by byly jinak neomluvitelné. Vložit na ulici cizímu pánovi nečekaně do otevřených úst desetihalěr; pozorovat pěstí sbalenou do trubičky zblízka tváře lidí v tramvaji; přitakávat nadřízenému souhlasným poklepáním papírovou roličkou na jeho hlavu; hrát v obchodech na neviditelné housličky; válet se po náměstí a volat: čacký strážníku, konejte svoji povinnost; oslovit na trhu cibulovou bábu: dámo, proč jste tak nádherně tulustá a cholupatá (nebo talustá a chelupatá); vtisknout do ruky neznámé dívce na ulici s omluvným úsměvem skleněné prasátko. Sta dalších nedovolených věcí.

V radosti tě napadnou, bratříčku, nesmyslná slova. Ninimír Kundulinka: jméno pro chtivého titěrného krejčíka - nenasytu. Při utržení rostliny seselu tě napadne věta s největším počtem se. Nese se se seselem. Jen v radosti budeš přesvědčen, že napsat báseň je lepší než sepsat knihu o myších nebo chemii. Ti, co vědí, se nepohorší. V radosti můžeš proležet hodiny a dny na písku ve zdánlivém nicnedělání, lenivém lelkování a nemít výčitky svědomí, pocit marněného času. V

radosti i štěstí čas mizí. Budeš žít radostně jako cikán. Ten bezstarostný národ prý nemá ve své řeči vůbec budoucí čas, žije jen přítomností.

Radost - tlakoměr duše. Co děláš radostně, nemůže být špatné, hříšné. Děláš-li něco špatného a hříšného, nebudeš z toho mít radost: to je vesmírná spravedlnost, okamžitý, nejsprávnější trest. Dělat něco bez radosti - hřích a peklo. Byl jsi nevěrný, jel jsi na prašivém koni? Byls ihned potrestán, neměl jsi při tom radost, možná myslíš, že ano, ale na dně duše byl těžký smutek. Při radostném milování musíš mít pocit, že svou lásku budeš milovat až do smrti, nejen krásnou hodinu, noc, rok. Zdá se mi také, že s radostí je krásné i zemřít. Snadné, žádoucí. I smrt má dvě tváře, bratříčku! Procházel jsem se kdysi za průzračného medového jara městem. Na náměstí pouť, tisíce lidí, všichni se smáli, radovali. Dubnový vzduch táhl duši z těla, toužil jsem se rozplýnout v daleké modři. Prapory vlály, pod větrem břeskně vyhrávaly trubky, až do pekla bych s nimi pochodoval, zalykal jsem se radostí. Kdosi mával, dívky se usmívaly, posílaly vzdušné polibky. Tehdy jsem pocítil radostnou touhu zemřít. Za takového dne. Vyletět vzhůru, zmizet, to by bylo krásné! Hudba by hrála, dudy a píšťaly vesele a divoce ječely, jako hrdina bych stál na pódiu. I vojáci by se usmívali, zvesela na mne pušky namířili. Vítr, vítr! Něco krásného a povzbudivého bych ještě na lidi zavolal, na dívky vzkřikl, ruce k nebi vztáhl, zatančil poslední taneček, zasmál se a bum - klesl bych překonán sestřičkou smrtí. Smrt v takový den? Hohó, sem s ní, bratříčku, s ní jsem se dosud nemiloval!

POSLEDNÍ BRATRSKÉ SLOVO

*"Spray" na své cestě kolem světa neobjevila nové kontinenty,
ale člověku prospěje, když si hledá cestu i do zemí již objevených.*

*Na plavbu "Spray" nepřispěl žádný panovník
a žádná pokladnice, ona však přesto vykonala,
co si předsevzala.*

*(Joshua Slocum, první člověk, který sám obeplul v letech 1895 - 1898
zeměkouli)*

Zelené vichry vanou nad mořskými pláněmi karpatských lesů a cítím jejich dravou sílu. Přišel čas, abys vytáhl vlajku na stožár, bratříčku! Pluj a stane se z tebe dítě Karpat! Nemůžeš se na nic vymlouvat, dost jsem chválil poutnické hry a ještě víc rumunskou zemi a její pohon. Čím dřív vypluješ, tím spíš je nalezneš takové, jaké jsem je spatřil já. Budeš-li váhat, zmeškáš všechno a nebudeš již mít kam jít. I v Rumunsku si kazí lidé přírodu neuvěřitelně rychle a to, co se nazývá pokrokem, se řítí i tam jako mimolidská síla, podobná nezadržitelnému balvanu. Dosud ale najdeš v horách krásnou chudobu, samotu i pláně podobné asijským. Pastýři hovoří jasnou, římsky tvrdou řečí a jejich krpce, kožichy a sýry jsou ještě poctivé.

Je pravděpodobné, že mnohé země jsou krásnější, jejich hory mohutnější a údolí delší, pastviny a lesy nekonečnější a jezera hlubší než v Rumunsku. Ale pouze do rumunských hor, lesů a údolí můžeš prozatím jít, kdykoli se ti zlíbí nebo kdykoli cítíš, že tě k zemi tiskne těžká tlapa tesknosti, touhy po horách, samotě a svobodě. Rozhodneš se a za několik hodin již můžeš sedět ve vlaku, v nebeském kočáru, který tě doveze do sedmihradských, valašských či moldavských říší bez předchozího pokořujícího a měsíce trvajícího doprošování, podplácení, lichvaření a bez zklamání, které ti nakonec připraví zamítnutí cesty do jiných hor. I pro tuto svobodu a nezávislost miluj Rumunsko!

A až obepluješ všechna karpatská pohoří a zahraješ všechny hry, porozumíš možná líp krásné větě básníka Bedřicha Nietzscheho z jeho sto roků staré knihy o světcí Zarathuštrovi: "Má divoká moudrost se stala těhotnou v osamělých horách; na drsných kamenech porodila mládě, své nejmladší mládě. Na hebkém trávníku vašich srdcí, přátelé moji! - na vaší lásce by chtěla ustlati svému miláčku, má stará divoká moudrost!"